

Ehkäisevä päihdetyö Itä-Suomen aluehallintoviraston toimialueen kunnissa vuonna 2023

Katja Maksimainen
Maija Happonen
Jaana Markkula

Itä-Suomen aluehallintovirasto

Peruspalvelut, oikeusturva ja luvat-vastuualue

Ehkäisevä päihdetyö Itä-Suomen aluehallintoviraston toimialueen
kunnissa vuonna 2023

3.10.2023

Katja Maksimainen, Maija Happonen ja Jaana Markkula

Aluehallintovirastojen julkaisuja 179/2023

ISSN-2343-3132 (Verkojulkaisu)

ISBN-978-952-5885-52-1

Mikkeli

2023

KUVAILULEHTI

Aluehallintovirastojen julkaisuja 179/2023

Tekijät terveydenhuollon ylitarkastaja Katja Maksimainen tarkastaja Maija Happonen kehittämispäällikkö Jaana Markkula		Julkaisuaika 3.10. 2023	
		Toimeksiantajat(t) Itä-Suomen aluehallintovirasto	
		Toimielimen asettamispäivä -	
Julkaisun nimi Ehkäisevä päihdetyö Itä-Suomen aluehallintoviraston toimialueen kunnissa vuonna 2023			
Tiivistelmä <p>Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) ja aluehallintovirastot kartoittivat ehkäisevän päihdetyön tilaa ja rakenteita kunnissa ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöille tai vastaaville lähetetyllä kyselyllä vuoden 2023 keväällä.</p> <p>Saatujen tulosten pohjalta sekä kansallisiin suosituksiin nojaten raportissa annetaan kunnille ehdotuksia ehkäisevän päihdetyön toteuttamiseen ja vahvistamiseen.</p> <p>Ehkäisevän päihdetyön rakenteet olivat entisestään vahvistuneet Itä-Suomessa kokonaisuudessaan vuosiin 2016 ja 2020 verrattuna. Ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilökattavuus oli erinomainen (Itä-Suomi 95 %, koko maa 93 %). Myös lakisääteinen ehkäisevän päihdetyön toimielin löytyi useammasta kunnasta kuin vuosina 2016 tai 2020 (Itä-Suomi 89 %, koko maa 81 %). Monialaisia työryhmiä ilmoitettiin olevan hieman enemmän kuin vuonna 2020 (Itä-Suomi 88 %, koko maa 83 %). Ehkäisevä päihdetyö sisältyi johonkin kunnan suunnitelmaan, yleisimmin hyvinvointikertomukseen ja -suunnitelmaan yhtä usein kuin vuonna 2020 (Itä-Suomi 96 %, koko maa 96 %).</p> <p>Kuntien rakenteiden lisäksi työtä voi vahvistaa huolehtimalla tarpeen mukaisista resursseista ja huomioimalla kaikki ikä- ja väestöryhmät paikallisten tarpeiden mukaan. Yhteistyö järjestöjen ja muiden toimijoiden kanssa sekä yhteistyö ja asiantuntijatuen antaminen puolin ja toisin hyvinvointialueen kanssa tukee työtä entisestään.</p>			
Asiasanat ehkäisevä päihdetyö, Etelä-Savo, Pohjois-Karjala, Pohjois-Savo, Itä-Suomi			
ISSN (painettu) xxxx-xxxx	ISBN (painettu) xxxx-xxxx	ISSN (verkkajulkaisu) 2343-3132	ISBN (verkkajulkaisu) 978-952-5885-52-1
Kokonaissivumäärä 74		Kieli -	Hinta -
Julkaisija Itä-Suomen aluehallintovirasto		Paino -	

Sisällysluettelo

1 Johdanto	5
2 Ehkäisevän päihdetyön rakenteet kunnissa: lait ja suositukset	7
3 Kyselyn toteuttaminen ja arvioinnin periaatteet	10
4 Ehkäisevän päihdetyön rakenteet Itä-Suomen aluehallintoviraston toimialueen kunnissa	13
4.1 Etelä-Savon hyvinvointialue	14
4.2 Pohjois-Karjalan hyvinvointialue	25
4.3 Pohjois-Savon hyvinvointialue	36
4.4 Yhteenveto ja johtopäätökset arvioinnista	50
5 Suositukset kunnille ehkäisevään päihdetyöhön	58
6 Lopuksi	62
7 Lähteet	66
8 Liitteet	71
8.1 Liite 1. Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä (523/2015)	71

1 Johdanto

Kysely toteutettiin kunnille vuoden 2023 keväällä, jolloin monet kunnat olivat järjestäneet niin hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kuin ehkäisevän päihdetyönkin uudelleen, koska sosiaali- ja terveystalveluiden järjestämisvastuu oli siirtynyt juuri hyvinvointialueille. Lain mukaan jatkossa niin hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen kuin ehkäisevä päihdetyö kuuluvat kuntien lisäksi myös hyvinvointialueiden tehtäviin (sote-järjestämislaki 612/2021; EPT-laki 523/2015; ks. terveydenhuoltolaki 1326/2010, 20 §; sosiaalihuoltolaki 1301/2014). Kyselyn toteutusajankohtana hyvinvointialueet olivat toimineet vasta muutaman kuukauden. Kyselyssä ei kartoitettu hyvinvointialueen ehkäisevän päihdetyön rakenteita (hyvinvointialuetasosta koordinaatiota, suunnitelmia tai työryhmiä).

Ehkäisevän päihdetyön tilaa kunnissa on kartoitettu kyselyin aiemmin vuosina 2001, 2011, 2013, 2016 ja 2020 (Warpenius 2002; Strand 2011; Markkula ym. 2014; Markkula & Warpenius 2017; Warpenius & Markkula 2018; Warpenius & Markkula 2020a; Warpenius & Markkula 2020b). Lainsäädännössä tapahtuneiden muutosten lisäksi ehkäisevää päihdetyötä koskevat kansalliset linjaukset ovat edellisen vuoden 2020 selvityksen jälkeen päivittyneet. Osana vuonna 2021 julkaistua ensimmäistä kansallista päihde- ja riippuvuusstrategiaa (Kotovirta ym. 2021) tehtiin Ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelman väliarviointi sekä päivitys (Markkula ym. 2021). Strategian yhdeksi tavoitteeksi asetettiin ehkäisevän päihdetyön koordinoiminen, laadun sekä vaikuttavuuden arvioinnin vahvistaminen kansallisella, alueellisella ja paikallisella tasolla. Ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelman väliarvioinnissa puolestaan painotettiin, että kuntien on tarpeen päivittää ehkäisevän päihdetyön perusrakenteet sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen myötä sekä kiinnittää huomiota ehkäisevän päihdetyön laatuun niin rakenteiden kuin eri hallinnonalojen hyviksi todettujen toimien osalta. Päihde- ja riippuvuusstrategian sateenvarjon alla on julkaistu lisäksi Rahapelipoliittinen ohjelma (STM 2022) sekä tupakka- ja nikotiinipolitiikan kehittämistyöryhmän ehdotukset (Tupakka- ja nikotiinipolitiikan kehittämistyöryhmä 2023), jotka tukevat ehkäisevää työtä.

Edellisessä vuonna 2020 tehdyssä selvityksessä havaittiin, että ehkäisevän päihdetyön rakenteet olivat vahvistuneet Manner-Suomen kunnissa vuodesta 2016, jolloin laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä (523/2015) oli juuri tullut voimaan.

Vuonna 2020 Manner-Suomen kunnista 77 prosenttia oli nimennyt lain mukaisen ehkäisevän päihdetyön toimielimen tai työryhmän, jolle toimielin oli valtuuttanut tehtävänsä. Kunnista 86 prosentissa toimi kunnallinen tai seudullinen työryhmä, jonka tehtäviin ehkäisevän päihdetyön toimeenpano kuului. Ehkäisevää päihdetyötä koordinoiva kunnallinen tai

seudullinen yhdyshenkilö toimi 91 prosentissa kunnista. Osuus oli suurempi kuin vuonna 2016 (84 %). Suurimmalla osalla (96 %) kunnista oli jokin suunnitelma, joka sisälsi ehkäisevän päihdetyön. Yleisimmin tämä suunnitelma oli hyvinvointikertomus ja -suunnitelma. Vuonna 2020 noin joka kahdessa kolmasosassa (69 %) kunnista oli kokonaisarvion perusteella vahvat rakenteet, eli niissä oli kunnossa kaikki tässä arvioissa tarkastellut ehkäisevän päihdetyön perusrakenteet. Vuonna 2016 vastaava osuus oli 35 prosenttia. Vuoden 2020 kyselyn jälkeen voitiin todeta, että ehkäisevän päihdetyön järjestämistä koskeva laki (523/2015) ja sitä tukeva toimintaohjelma ovat edistäneet merkittävästi päihdetyön rakenteiden kehitystä kunnissa.

Itä-Suomen alueella vuonna 2020 tehdyn selvityksen mukaan ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin oli nimetty tai toimielin oli valtuutanut tehtävänsä monialaiselle kunnalliselle tai seudulliselle työryhmälle 31 Itä-Suomen alueen kunnassa (70 %). Ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilökattavuus oli 89 prosenttia. Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva monialainen työryhmä löytyi alueen 33 kunnasta (75 %). Ehkäisevän päihdetyö oli osa jotain kunnan suunnitelmaa lähes kaikissa alueen kunnissa (95 %). Itä-Suomen kuntien kaikki edellämainitut rakenteet olivat vahvistuneet entisestään vuonna 2020 verrattuna vuonna 2016 tehtyyn selvitykseen. Mielenkiintoista olikin nyt nähdä miten tilanne oli lähtenyt vuoden 2023 alussa toteutetun sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen myötä kehittymään.

Tämän raportin luvussa 2 on avattu ehkäisevän päihdetyön rakenteita tukevat lait ja suositukset. Luku 3 puolestaan kuvaa miten käytännössä kunnille tehty kysely toteutettiin sekä tulokset analysoitiin ja raportoitiin tässä raportissa. Lukuun 4 on koottu arvio hyvinvointialueittain eri kuntien rakenteiden tilanteesta sekä muutoksesta vuoteen 2020 verrattuna. Luvussa 5 on suosituksia ehkäisevään päihdetyöhön ja luku 6 kokoaa keskeisimpiä ajankohtaisia haasteita, jotka raamittavat kunnissa tehtävää työtä.

2 Ehkäisevän päihdetyön rakenteet kunnissa: lait ja suositukset

Vaikka ehkäisevää päihdetyötä voidaan järjestää ja koordinoida kunnissa monin eri tavoin kuntien itsehallinnon hengessä, on seuraavat perusrakenteet tunnistettu aiemmissa selvityksissä sellaisiksi, joilla voidaan edesauttaa työn suunnitelmallisuutta ja pitkäjänteisyyttä:

- 1) ehkäisevän päihdetyön johtamisesta vastaava toimielin tai vastaava,
- 2) ehkäisevän päihdetyön toimeenpanosta vastaava monialainen työryhmä,
- 3) ehkäisevän päihdetyön koordinaatiosta vastaava taho, kuten yhdyshenkilö tai koordinaattori,
- 4) ehkäisevää päihdetyötä ohjaava suunnitelma, kuten hyvinvointikertomus- ja suunnitelma (ks. myös Markkula ym. 2022; Warpenius & Markkula 2020a; Markkula & Warpenius 2017; Warpenius & Markkula 2018; Markkula ym. 2014, Soikkeli & Warsell 2013).

Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä sekä laki sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä edellyttävät nimeämään kunnissa ehkäisevän päihdetyön toimielimen sekä viemään ehkäisevän päihdetyön osaksi kunnan toiminnan suunnittelua. Nämä yhdessä työtä koordinoivan henkilön ja työtä suunnittelevan ja käytännössä toimeenpanevan monialaisen työryhmän kanssa muodostavat perustan tehokkaalle päihteiden käytön, tupakka- ja nikotiinituotteiden sekä haitallisen rahapelaamisen vähentämiselle ja haittojen ehkäisylle.

Kunta voi itsehallintonsa puitteissa päättää minkä kuntalain (410/2015, 30 §) mukaisen **toimielimen** (esim. valtuusto, kunnanhallitus, lautakunta, valiokunta, toimikunta ja jaosto) tehtäväksi se antaa ehkäisevän päihdetyön. Ehkäisevän päihdetyön järjestämistä koskevassa laissa on lueteltu toimielimen vastuulle kuuluvat tehtävät (ks. liite 1). Vuoden 2023 alusta vastaavat tehtävät ovat kuuluneet kunnan lisäksi myös hyvinvointialueelle.

Käytännössä kunnan toimielin ei välttämättä hoida itse ehkäisevän päihdetyön tehtäviä, vaan se johtaa, seuraa ja arvioi niiden toteutumista. Se on keskeisessä asemassa sen varmistamisessa, että ehkäisevän päihdetyön tavoitteista ja toimista sekä yhdyspintatyöstä sovitaan osana vuosittaisia kunnan ja hyvinvointialueen neuvotteluja. Vuonna 2020 monessa kunnassa vielä sosiaali- ja terveystalokunta toimi ehkäisevästä päihdetyöstä vastaavana toimielimenä, vaikkakin sote-uudistusta ennakkoiden enenevässä määrin tehtäviä oli siirretty hyvinvointilautakunnille tai vastaaville. Yleensä toimielin antaa vastuun käytännön toimeenpanosta jollekin toiselle kunnan monialaiselle ryhmälle, kuten hyvinvoinnin ja

terveyden edistämisen tai ehkäisevän päihdetyön työryhmälle (ks. myös Markkula ym. 2022).

Monialainen toimeenpaneva työryhmä on parhaimmillaan se, joka puhaltaa kunnan yhdessä tehtävän ehkäisevän päihdetyön eloon. Se varmistaa, että kunnan eri hallinnonalojen, hyvinvointialueen, poliisin, alkoholihallinnon, tupakkavalvonnan ja järjestöjen ja seurakuntien ehkäisevää päihdetyötä koskevat toimet kootaan yhteen suunnitelluksi toisiaan täydentäväksi kokonaisuudeksi. Yhteisesti jaettuun ymmärrykseen kunnan päihde-, tupakka- ja rahapelioloista perustuvat tavoitteet sekä niitä tukevat toimet, joiden toteutumista seurataan ja raportoidaan vievät kokonaisuutta eteenpäin. Parhaimmillaan monialainen työryhmä edesauttaa ehkäisevässä päihdetyössä onnistumista tuoden yhteen eri toimijat sekä niiden taidot, asiantuntemuksen ja henkilökohtaiset ja ammatilliset verkostot yhteisen päämäärän edistämiseksi (EMCDDA 2019). Onnistunutta työtä edistää työn selkeä johtaminen, säännöllinen kokoontuminen ja tehdyn työn tavoitteiden yhteinen seuranta ja arviointi (mt.).

Monialaisia ehkäisevää päihdetyötä käytännössä toimeenpanevia työryhmiä voivat olla esimerkiksi hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen työryhmä tai ehkäisevän päihdetyön ryhmä. Kunnat ovat voineet myös yhdistää voimansa ja koota monialaisen ehkäisevää päihdetyötä laajasti edistävän työryhmän seututasolle. On hyvä keskustella työryhmätyöskentelystä yhdessä hyvinvointialueen kanssa, ja sovittaa kunnan työtä yhteen myös hyvinvointialueen kanssa sopien työnjaosta eri työryhmien kesken esimerkiksi yhteisellä vuosikellolla, ja näin saada mahdollisimman paljon synergiaa eri tasoilla tehtävästä työstä. (Ks. myös Markkula ym. 2022.)

Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä koskevassa laissa veloitetaan kuntia nimittämään **vastuutahon** hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen. Käytännössä vastuutaho voi olla järjestetty monin tavoin. Ehkäisevän päihdetyön osalta on todettu, että vastuutahon nimittäminen kunnan keskushallintoon sekä koordinaatiosta käytännössä vastaavan tahon, kuten yhdyshenkilön tai koordinaattorin nimittäminen tukevat ehkäisevän päihdetyön koordinaatiota (ks. esim. Warpenius 2002; Markkula ym. 2022). Vastuutaho vie ehkäisevän päihdetyön osaksi poliittista päätöksentekoa ja talouden ja toiminnansuunnittelua sekä varmistaa, että lakisääteinen toimielin on kunnassa asetettu ja huolehtii tehtävistään.

Kunnan ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava **yhdyshenkilö tai koordinaattori** on aihealueen asiantuntija, siitä viestijä, verkostotyön käynnistäjä ja koordinaattori sekä yhdessä sovittujen toimien edistäjä, seuraaja ja arvioija. Edellä mainittuja tehtäviä on kuvattu tarkemmin esimerkein Ehkäisevä päihdetyö – opas kunnille ja hyvinvointialueille -julkaisussa (Markkula ym. 2022). Yhdyshenkilöä nimittäessä kannattaa pohtia mitkä

ovat kunnan tarpeet sekä mihin yhdys henkilön kunnassa on tarpeen panna nostaa, että työllä olisi eniten vaikuttavuutta ja että hänen työnsä parhaiten edistäisi lakisääteisten tehtävien toteuttamista kunnassa. Pienissä kunnissa yhdys henkilö tai koordinaattori voi olla useamman kunnan yhteinen tai yhdistetty hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen koordinaatiosta vastaavan tehtäviin. Tehtävänkuvaa ja käytettävissä olevaa työaikaa on tärkeää peilata yhteen, jotta tehtävässä on käytännössä mahdollista onnistua. Kunnan ehkäisevän päihdetyön yhdys henkilö tai koordinaattori toimii tiiviissä yhteistyössä hyvinvointialueen vastaavissa tehtävissä toimivan kanssa varmistaen sujuvan tiedonkulun ja toimien yhteensovittamisen arjessa.

Ehkäisevän päihdetyön järjestämistä koskevan lain (523/2015, 5§) mukaan ehkäisevä päihdetyö kuuluu osaksi kunnan hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä sekä sitä koskevaa **suunnittelua ja raportointia**. Sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämistä koskevan lain (612/2021, 6 §) mukaan kuntalaisten elinoloja, hyvinvointia ja terveyttä sekä niihin vaikuttavia tekijöitä tulee seurata, ja niistä sekä toteutetuista toimenpiteistä tulee raportoida vuosittain kunnan valtuustolle. Lisäksi valtuustolle tulee laatia näistä tiedoista kerran valtuustokaudessa hyvinvointikertomus- ja suunnitelma sekä toimitettava se tiedoksi myös hyvinvointialueelle. Kunnan on otettava päätöksenteossaan huomioon päätöksensä arvioidut vaikutukset ihmisten hyvinvointiin ja terveyteen väestöryhmittäin.

Osana tätä kokonaisuutta ehkäisevästä päihdetyöstä ja päihde-, tupakka- ja rahapelitilanteesta väestöryhmittäin ja alueittain raportoidaan valtuustolle vuosittain sekä nämä asiat sisällytetään hyvinvointikertomukseen ja -suunnitelmaan. Käytännössä tämä tarkoittaa, että kunnassa valitut keskeiset päihde-, tupakka- ja rahapelitilannetta kuvaavat mittarit ja tavoitteet, toimet ja varatut resurssit sekä vastuunjako kuvataan hyvinvointikertomuksessa (THL 2016a; Markkula ym. 2022).

Valtuustokausittaisen hyvinvointikertomus- ja suunnitelmatyön tueksi voidaan kuntaan tai seudulle koostaa erillinen pidemmän tähtäimen ehkäisevää päihdetyötä koskeva suunnitelma, joka kokoaa yhteen tehtävän työn tavoitteineen ja toimineen. Idea on, että tästä pidemmän aikavälin suunnitelmasta nostetaan kullekin valtuustokaudelle priorisoidut tavoitteet ja toimet hyvinvointikertomukseen ja -suunnitelmaan. Samoin keskeisissä ikäkausittaisissa (esim. lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelma, suunnitelma ikääntyvän väestön tukemiseksi) tai muissa suunnitelmissa (esim. turvallisuussuunnitelma), joissa on selvä yhteys päihde-, tupakka- ja rahapeli-ilmiöihin, on hyvä nostaa niihin sopivia sisältöjä mahdollisesta erillisestä ehkäisevän päihdetyön suunnitelmasta. Tärkeää on varmistaa, että eri suunnitelmien tavoitteet ovat yhteneväiset sekä keskustelevat myös hyvinvointialueen toiminnansuunnittelun kanssa. (Markkula ym. 2022.)

Käynnissä oleva muutostilanne hyvinvointialueiden käynnistäessä työtään korostaa entisestään kuntien toimivien rakenteiden merkitystä. Ne voivat sujuvoittaa yhteistyön käynnistymistä ja varmistaa eri toimijoiden työn yhteensovittamista sekä ennen kaikkea varmistaa kunnassa tehdyn työn jatkuvuutta. Rakenteilla voidaan myös varmistaa tehdyn työn laatua koamalla eri toimijoiden voimavarat yhteen ja suunnata toimia vaikuttaviin menetelmiin systemaattista seurantaa ja arviointia unohtamatta.

On muistettava, että yksistään vain rakenteilla ei taata laadukasta ehkäisevää päihdetyötä. Tarvitaan rakenteiden laadukasta toteuttamista sekä motivoituneita ja innostuneita toimijoita kunnan eri hallinnonaloilta, hyvinvointialueilta, järjestöistä, seurakunnista sekä eri viranomaistoimijoiden joukosta, kuten alkoholilupahallinnosta, tupakkavalvonnasta ja poliisista, jotka kukin osana toimenkuvaansa toteuttavat ehkäisevää päihdetyötä sekä päihde-, tupakka- ja rahapelihaittoja ehkäisevää ja vähentävää työtä.

3 Kyselyn toteuttaminen ja arvioinnin periaatteet

THL ja aluehallintovirastot kartoittivat huhti-toukokuussa Ehkäisevä päihdetyö kunnissa 2023 -kyselyllä ehkäisevän päihdetyön tilaa ja rakenteita kunnissa. Kyselyssä huomioitiin seudullisten, eli muutamien kuntien tai kuntaryppäiden yhteistyössä, muodostamien rakenteiden mahdollisuus. Tällä ei kuitenkaan tarkoitettu hyvinvointialueen koordinoimia rakenteita, eli esimerkiksi hyvinvointialuetasosta koordinaattoria, suunnitelmia tai työryhmiä.

Kysely toteutettiin lähettämällä kaikkiin Manner-Suomen kuntien kirjaamoihin pyyntö välittää kysely vastattavaksi ehkäisevästä päihdetyöstä vastaaville yhdyshenkilöille tai koordinaattoreille. Tiedonkeruu toteutettiin webropol-kyselynä. (Ks. lisää kyselystä THL:n verkkosivuilta: www.thl.fi/ehkai-sevapaihde-tyo > Ehkäisevän päihdetyön johtaminen > Ehkäisevän päihdetyön arviointi ja seuranta > Ehkäisevä päihdetyö kunnissa -kysely).

Kyselyllä selvitettiin muun muassa kuntien ehkäisevän päihdetyön:

- yhdyshenkilön olemassaoloa, resursseja ja tehtäviä,
- johtamista ja yhteistyötä,
- suunnittelua ja seurantaa,
- sisältöjä ja painotuksia,
- vahvuuksia ja kehittämiskohteita.

Kysely lähetettiin Itä-Suomen aluehallintovirastosta sähköpostitse kuntiin 24.4.2023 ja annettiin vastausaikaa 26.5.2023 saakka. Kunnille lähetettiin muistutuksia vastaamisesta kaksi kertaa vastausajan aikana. Vastausajan päättymisen jälkeen lähetettiin sähköpostia toimialueen vastaamattomien kuntien (9) yhdyshenkilöille, ja pyydettiin vielä vastaamaan kyselyyn. Lopulta kaikista kunnista yhtä lukuunottamatta saatiin vastaus kyselyyn, jonka jälkeen kysely suljettiin 13.6.2023.

Analysoinnin jälkeen tulokset ehkäisevän päihdetyön rakenteiden osalta lähetettiin vielä tarkastettavaksi kuntiin. Tarkistuskierron jälkeen 16 kuntaa halusi muuttaa vastaustaan ja nämä korjaukset on tehty raporttiin. Lopulta Itä-Suomen aluehallintoviraston toimialueella vastaukset saatiin kaikkiaan 98 prosentista kunta. Valtakunnalliset tulokset kyselystä raportoidaan alkusyksystä 2023 ilmestyvässä THL:n Tutkimuksesta tiiviisti -julkaisussa.

Tässä raportissa kuvataan Itä-Suomen aluehallintoviraston toimialueen kuntien osalta ehkäisevän päihdetyön keskeisimpien rakenteiden (a-c) tilanne, eli löytyykö kunnista:

- a) nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö,
- b1) nimetty ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai toimielimen valtuuttama työryhmä,
- b2) ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva monialainen työryhmä,
- c) ajantasainen toimintasuunnitelma, johon ehkäisevä päihdetyö sisältyy.

Kyselyn vastauksiin pohjautuvan arvioinnin tulokset on esitetty hyvinvointialueittain, niin että luvun 4 taulukoissa on annettu kullekin kunnalle arvio sen mukaan, onko kunnassa kyseistä rakennetta. Arvioinnin tulokset on esitetty luvun 4 taulukoissa koodein (+, +/-, -, ? ja x) sekä sanallisesti ("Kyllä", "Lähes", "Ei", "Ei osaa sanoa", "Ei vastausta"). Luvun 4 taulukoissa on lisäksi käytetty tarpeen mukaan taustaväriä, jotta kunnat voivat helposti tunnistaa mahdolliset kehittämiskohteet: sinisellä värillä on merkitty "Lähes" -arvio, punaisella värillä "Ei" -arvio ja harmaalla on merkitty kunnat, joista ei saatu vastausta. Lisäksi on koostettu arviot hyvinvointialueilta kuvioihin, joissa vuoden 2023 tilannetta verrataan edellisen kyselyn tuloksiin vuodelta 2020. Prosenttiluvut kuvioissa eivät välttämättä summaudu 100 prosenttiin pyöristysten vuoksi.

Arvioinnin kriteerit on kuvattu tarkemmin rakenteittain (a–c) alla olevassa taulukossa 1.

Taulukko 1. Arviointiasetus

Arvio	Kriteerit
<p>+</p> <p>Kyllä</p>	<p>a. Kunnassa on nimetty kunnallinen / seudullinen yhdyshenkilö</p> <p>b1. Kunnassa on nimetty vastaava toimielin TAI kunnassa tai seudulla toimii toimielimen valtuuttama monialainen työryhmä</p> <p>b2. Kunnassa tai seudulla toimii toimeenpaneva monialainen työryhmä</p> <p>c. Kunnassa on ajantasainen kunnallinen tai seudullinen toimintasuunnitelma, jossa ehkäisevä päihdetyö on huomioitu</p>
<p>+/-</p> <p>Lähes</p>	<p>a. Kunnassa toimii kunnallinen / seudullinen yhdyshenkilö, muttei nimettynä</p> <p>b1. -</p> <p>b2. Kunnassa tai seudulla toimii toimeenpaneva monialainen työryhmä, joka kattaa vain osan ikäryhmistä</p> <p>c. Kunnassa on valmisteilla kunnallinen tai seudullinen toimintasuunnitelma tai se kattaa vain osan ikäryhmistä</p>
<p>-</p> <p>Ei</p>	<p>a. Kunnassa ei ole nimetty, eikä toimi kunnallista / seudullista yhdyshenkilöä</p> <p>b1. Kunnassa ei ole nimetty vastaavaa toimielintä</p> <p>b2. Kunnassa tai seudulla ei toimi toimeenpanevaa monialaista työryhmää</p> <p>c. Kunnassa ei ole kunnallista tai seudullista toimintasuunnitelmaa</p>

Arvio	Kriteerit
?	<p>a. –</p> <p>b1. Ei osaa sanoa</p> <p>b2. Ei osaa sanoa</p> <p>c. Ei osaa sanoa</p>
×	<p>a. –</p> <p>b1. Ei vastausta</p> <p>b2. Ei vastausta</p> <p>c. Ei vastausta</p>

4 Ehkäisevän päihdetyön rakenteet Itä-Suomen aluehallintoviraston toimialueen kunnissa

Itä-Suomen aluehallintoviraston toimialueella on kolme hyvinvointialuetta ja 44 kuntaa. Etelä-Savon hyvinvointialue Eloisa tuottaa ja järjestää sosiaali- ja terveyspalveluja sekä pelastustoimen palveluja 12 kunnan alueella 133 tuhannelle Etelä-Savon maakunnan asukkaalle. Pohjois-Karjalan hyvinvointialue Siun sote toimii 13 kunnan alueella ja järjestää julkiset sosiaali- ja terveydenhuollon, pelastustoimen ja ympäristöterveydenhuollon palvelut. Asukkaita Pohjois-Karjalassa on noin 163 400. Suurin hyvinvointialue Itä-Suomessa on Pohjois-Savon hyvinvointialue, joka vastaa yli 248 000 pohjoissavolaisen sosiaali- ja terveystoimen ja pelastustoimen palveluista. Pohjois-Savon hyvinvointialueeseen kuuluva Kuopion yliopistollinen sairaala (KYS) tarjoaa erikoissairaanhoidon myös maakunnan ulkopuolelta tuleville potilaille. Pohjois-Savossa on 19 kuntaa. Puolet (23) Itä-Suomen kunnista on pieniä alle 5 000 asukkaan kuntia. Suurimmat kunnat ovat Kuopio, Joensuu ja Mikkeli.

Heinävesi ja Joroinen raportoitiin vuoden 2020 ehkäisevä päihdetyö kunnissa raportissa Etelä-Savon vastauksissa, mutta nykyisin Heinävesi kuuluu Pohjois-Karjalan ja Joroinen Pohjois-Savon hyvinvointialueeseen ja

kyseiset kunnat raportoidaan vuonna 2023 edellä mainittujen hyvinvointialueiden vastauksissa.

Seuraavissa hyvinvointialueittaisissa alaluvuissa on ensin kuvattu tiiviisti alueiden tilannetta koko maahan verrattuna THL:n Sotkanetistä löytyviä päihdeavainindikaattoreita hyödyntäen. Pääpaino alaluvuissa on Ehkäisevä päihdetyö kunnissa 2023 -kyselyn tulosten esittämisessä ehkäisevää päihdetyötä tukevien rakenteiden osalta. Arvioinnin tulokset on esitetty kunnittain taulukoissa, jotta kuntien ja hyvinvointialueiden olisi mahdollisimman helppo tunnistaa omat kehittämiskohteensa sekä ennen kaikkea löytää hyviä esimerkkejä ehkäisevän päihdetyön rakenteista muista alueen kunnista. Lopuksi yhteenveto-luvussa on vielä vertailtu aluehallintoviraston toimialueen hyvinvointialueiden tilannetta ehkäisevän päihdetyön osalta toisiinsa sekä aluehallintoviraston toimialueeseen että koko maahan.

4.1 Etelä-Savon hyvinvointialue

Seuraavaksi tarkastellaan Etelä-Savon hyvinvointialueen päihdetilannetta muutamien alkoholiin, tupakkaan ja riippuvuuksiin liittyvien indikaattoreiden valossa verrattuna koko maan tilanteeseen. Erityisesti kiinnitetään huomiota poikkeamiin koko maan tilanteesta tai hyvinvointialueen edellisiin tuloksiin verrattuna.

Vuoden 2023 kouluterveyskyselyn mukaan Etelä-Savossa vanhemman liiallinen alkoholinkäyttö aiheutti haittaa 4. ja 5. luokan oppilaista 1,7 prosentille (v.2019 2,6%, v.2021 1,9 %) vastaten nyt koko maan tilannetta (1,8%). Aiempien kouluterveyskyselyjen tulokset osoittavat, että nuorten alkoholin käyttö on vähentynyt vuosien mittaan koko Suomessa, niin myös Etelä-Savossa.

Vuonna 2023 tosi humalassa vähintään kerran kuukaudessa ilmoitti olevansa 8. ja 9.luokkalaisista noin yhdeksän prosenttia. (v.2019 10,7 prosenttia). Myös ammatillisen oppilaitoksen ja lukion 1. ja 2. vuoden opiskelijoiden osalta havaittiin alkoholin käytön vähentyminen vuoden 2017, 2019 ja 2021 kouluterveyskyselyssä. (THL, Sotkanet.)

THL:n Sotkanetin vuosien 2018-2021 tilastoja tarkastellessa voidaan todeta, että 20-64-vuotiaiden alkoholikuolleisuus 100 000 vastaavan ikäistä kohden on Itä-Suomessa hyvinvointialueilla ollut suurempaa kuin koko maassa. Etelä-Savon hyvinvointialueella vuonna 2022 alkoholikuolleisuus 20-64-vuotiailla 100 000 vastaavan ikäistä kohden oli 49,2 ja koko maassa se oli 29,8. Luku on noussut Etelä-Savossa edellisistä vuosista

(2018-2020), sen sijaan koko maan tasolla hieman laskenut. (THL, Sotkanet.)

Alkoholia liikaa käyttävien osuus 20-64 -vuotiaista oli Etelä-Savon hyvinvointialueella hieman laskenut (31,5 %) vuodesta 2020 (34 %). Edelleen kuitenkin liikaa alkoholia käyttävien osuus oli suurempi kuin koko maassa (v.2022 29 %). Sen sijaan yli 65- vuotiaiden alkoholia liikaa käyttävien osuus oli noussut Etelä-Savossa verrattuna vuoden 2022 (33,6 %) tuloksia vuoteen 2020 (29 %).

Etelä-Savossa sekä 65 että 75 vuotiailla humalahakuinen juominen eli juodaan kerralla useampia annoksia näytti lisääntyneen THL:n tilastotietojen mukaan vuosina 2020-2022. Humalahakuista juomista esiintyi näissä ikäryhmissä enemmän kuin koko maassa vuonna 2022. Eteläsavolaisten 20-64-vuotiaiden humalahakuinen juominen oli hieman vähentynyt vuodesta 2020 (12,8 %) vuoteen 2022 (10,8 %) vastaten nyt koko maan tilannetta. (THL, Sotkanet.)

Nuorten päivittäinen tupakointi on vähentynyt viime vuosina koko maassa ja Etelä-Savossakin. Toisaalta vuonna 2023 päivittäin jotain tupakkatuotetta tai sähkösavuketta käytti 11 prosenttia Etelä-Savon 8. ja 9. luokkalaisista, mikä on hieman enemmän kuin koko maassa. Samassa ikäryhmässä nuuskaa ilmoitti käyttävänsä reilu viisi prosenttia (koko maa 4 %). Ammatillisissa oppilaitoksissa nuuskan käyttäjiä oli 12 prosenttia ja lukioidissa 2,5 %, mikä vastaa valtakunnallista tasoa sekä edellisten vuosien tasoa. (THL, Sotkanet.)

Etelä-Savon hyvinvointialueella hieman useampi synnyttänyt nainen on ilmoittanut tupakoineensa raskaana ollessaan vuosina 2020 (11,9%) ja 2021 (10,6%) kuin koko maassa (v.2020 9,2% ja v.2021 7,9%) (THL, Sotkanet).

Päivittäin tupakka- ja muita nikotiinituotteita käyttävien 20-64-vuotiaiden osuus oli Etelä-Savon hyvinvointialueella vuonna 2022 hieman suurempi (18,2 %) kuin koko maassa (16%) (THL, Sotkanet.)

Kouluterveyskyselyn 2021 ja 2023 mukaan eteläsavolaisista 8. ja 9. luokkalaisista noin seitsemän prosenttia on kokeillut laittomia huumeita. Ammatillisen oppilaitoksen 1. ja 2. vuoden opiskelijoiden laittomien huumeiden kokeilut ovat lisääntyneet Etelä-Savossa. Vuonna 2021 ainakin kerran laittomia huumeita ilmoitti kokeilleensa heistä 14 prosenttia ja vuonna 2023 17 prosenttia. Määrät vastaavat koko maan tilannetta. Lukion 1. ja 2. vuoden opiskelijoista huumeita ilmoitti kokeilleensa 7,5 prosenttia vuonna 2021 ja reilu kymmenen prosenttia vuonna 2023. Huumekokeilut olivat lisääntyneet lukiolaisten keskuudessa. (THL, Sotkanet.)

Kouluterveyskyselyn mukaan 8. ja 9.luokkalaisilla, sekä ammatillisen oppilaitoksen että lukion 1. ja 2. vuoden opiskelijoilla viikottainen rahapelaminen on vähentynyt vuodesta 2017 vuoteen 2021 Etelä-Savossa. Sama suunta on ollut koko maassa.

Vuoden 2023 kouluterveyskyselyn mukaan Etelä-Savossa 8. ja 9. luokkalaisten kannabiskokeilut ovat säilyneet noin viidessä prosentissa. Ammatillisen oppilaitoksen 1. ja 2. vuoden opiskelijoiden keskuudessa kannabiskokeilut olivat lisääntyneet vuoden 2021 8,6 prosentista tämän vuoden 11,7 prosenttiin. Myös lukiolaiset ilmoittivat kannabiskokeiluista vuonna 2023 (6,4 %) enemmän kuin vuonna 2021 (4,2%).

Vuonna 2023 ehkäisevän päihdetyön kyselyyn vastasi 11 kuntaa Etelä-Savon 12 kunnasta. Hirvensalmi ei vastannut kyselyyn. 8 kuntaa (67 %) oli nimennyt kuntaan oman ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilön. Lisäksi Puumalassa ja Pertunmaalla (17%) oli kunnassa toimiva ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö, mutta ei virallisesti nimettynä eli ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö löytyi 84 prosentista vastanneista Etelä-Savon kunnista. Ainoastaan Enonkoski ilmoitti, että yhdyshenkilöä ei kunnassa ole (8%).

Vastanneista Etelä-Savon kunnista kymmenen kuntaa (83 %) ilmoitti, että heillä on ehkäisevästä päihdetyöstä vastaavan toimielin tai toimielimen valtuuttama työryhmä. Yksi kunta ei osannut sanoa, onko toimielintä. Tilanne on huomattavasti parantunut vuoteen 2020 verrattuna.

Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva monialainen työryhmä toimii yhdeksässä (75 %) Etelä-Savon kunnassa. Vastanneista kunnista Sulkava ilmoitti, että ei osaa sanoa työryhmän olemassaolosta ja Mikkeli ilmoitti, että kunnan omaa tai kuntien yhteistä (seudullinen) ehkäisevän päihdetyön työryhmää ei ole. Työryhmien määrä on kokonaisuudessaan noussut vuoteen 2020 verrattuna.

Vuonna 2020 ehkäisevä päihdetyö sisältyi johonkin kunnan suunnitelmaan kaikissa Etelä-Savon kunnissa (100 %). Vuoden 2023 kyselyyn vastanneista kunnista kahdeksan (67 %) ilmoitti, että ehkäisevä päihdetyö sisältyi kunnan johonkin suunnitelmaan, Rantasalmella oli ehkäisevän päihdetyön suunnitelma valmisteilla ja Sulkavalla ehkäisevä päihdetyö oli osan lasten ja nuorten suunnitelmaa. Molemmat edellä mainitut kunnat ilmoittivat, että ehkäisevä päihdetyö tullaan sisällyttämään jatkossa myös hyvinvointisuunnitelmaan. Enonkoski ilmoitti, että suunnitelmaa ei ole. Kaikki kunnat, joilla suunnitelma oli ilmoittivat, että ehkäisevä päihdetyö on osa kunnan hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa. Lisäksi kunnista löytyi myös erillisiä ehkäisevän päihdetyön suunnitelmia tai ehkäisevä päihdetyö

oli huomioitu esimerkiksi lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa tai kunnan muissa suunnitelmissa.

Taulukko 2. Ehkäisevän päihdetyön rakenteiden olemassaolo kunnittain Etelä-Savon hyvinvointialueella huhti–toukokuussa 2023.

Kunta	Ni- metty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö	Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai toimielimen valtuuttama työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma
	Kyllä / Lähes / Ei / Ei vastausta	Kyllä / Ei / EOS / Ei vastausta	Kyllä / Lähes / Ei / EOS / Ei vastausta	Kyllä / Lähes / Ei / Ei vastausta
Enonkoski	-	+ Kyllä, ehkäisevän päihdetyön työryhmä (kunnanhallituksen valtuuttama)	+ Kyllä ehkäisevän päihdetyön työryhmä	-

Kunta	Ni- metty ehkäisevän päihdetyön yhdys- hen- kilö	Ehkäise- västä päihde- työstä vastaava toimielin tai toimie- limen val- tuuttama työryhmä	Ehkäise- vää päihde- työtä toimeen- paneva monia- lainen työ- ryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toiminta- suunnitelma
Hirven- salmi (ei vas- tausta)	x	x	x	x
Juva	+ Kyllä, kunnan oma	+ Kyllä, kunnan hyvinvointi- työryhmä	+ Kyllä, ehkäise- vän päih- detyön- ryhmä Rukkanen	+ Kyllä, ept on osa kunnan hy- vinvointikertomusta ja - suunnitelmaa
Kangas- niemi	+ Kyllä, kunnan oma	+ Kyllä, ehkäisevän päihdetyön ryhmä (kunnan- hallituksen	+ Kyllä, ehkäise- vän päih- detyön ryhmä	+ Kyllä, ept-suunnitelma tai vas- taava ja ept on osa kun- nan hyvinvointikerto- musta ja -suunnitelmaa

Kunta	Ni- metty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö	Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai toimielimen valtuuttama työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma
valtuuttama)				
Mikkeli	+ Kyllä, kunnan oma	+ Kyllä, Hyvinvoinnin ja osallisuuden ja kasvatus- ja opetuslautakunta	- Ei kunnan omaa, eikä seudullista.	+ Kyllä, ept osa kunnan hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa
Mäntyhärju	+ Kyllä, kunnan oma	+ Kyllä, sivistyslautakunta	+ Kyllä, ehkäisevän toiminnan työryhmä	+ Kyllä, kunnan ept-suunnitelma tai vastaava sekä ept osa kunnan hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa

Kunta	Nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö	Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai toimielimen valtuuttama työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma
(toimieli- men val- tuuttama)				
Pertunmaa	+/- Lähes, kunnassa toimii yhdyshenkilö, muttei virallisesti nimettynä	+ Kyllä, sivistys- ja hyvinvointilautakunta	+ Kyllä, hyvinvointityöryhmä	+ Kyllä, ept osa kunnan hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa
Pieksämäki	+ Kyllä, kunnan oma	+ Kyllä, Viisari-työryhmä	+ Kyllä, kunnan oma laaja	+ Kyllä, kunnan ept-suunnitelma sekä osa kunnan hyvinvointikertomusta ja -

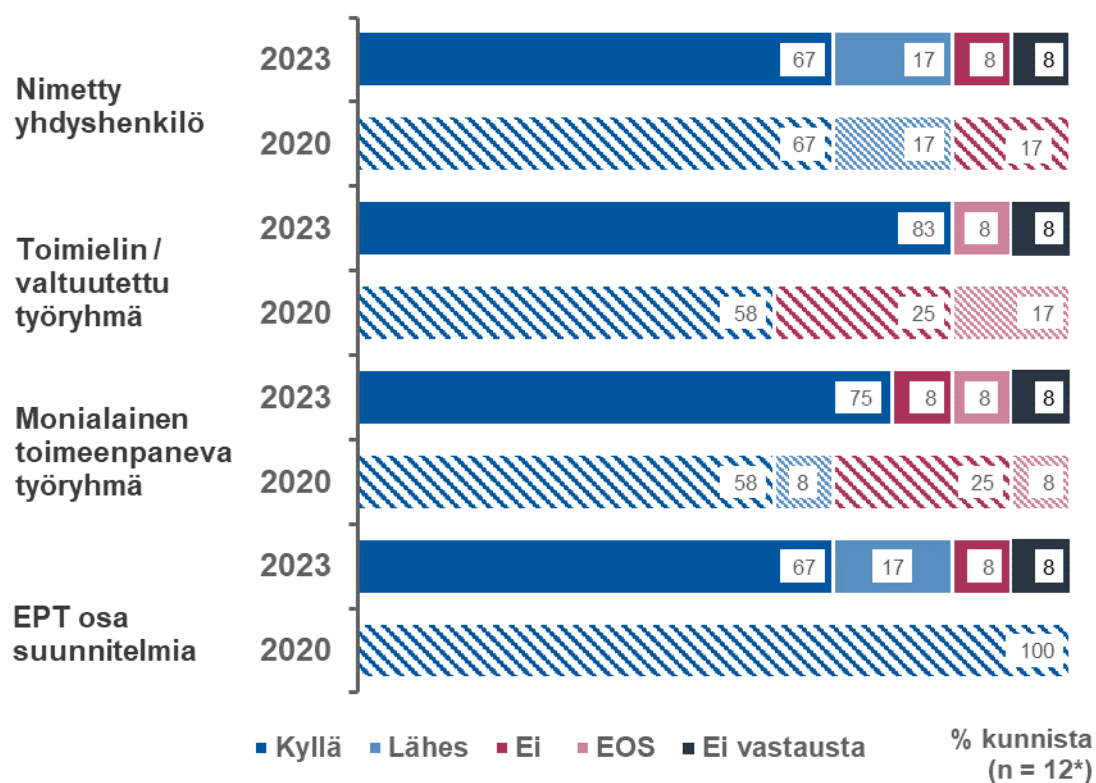
Kunta	Ni- metty ehkäi- sevän päih- detyön yhdyshen- kilö	Ehkäise- västä päihde- työstä vastaava toimielin tai toimie- limen val- tuuttama työryhmä	Ehkäise- vää päihde- työtä toimeen- paneva monia- lainen työ- ryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toiminta- suunnitelma
		(toimieli- men val- tuutta- mana)	hyvin- vointityö- ryhmä ja Viisari- työryhmä	suunnitelmaa ja muuta suunnitelmaa (Varpu)
Puumala	+/- Lähes, kun- nassa toimii yhdyshen- kilö, muttei viralli- sesti nimet- tynä	+ Kyllä hyvinvointi- työryhmä	+ Kyllä hyvin- vointityö- ryhmä	+ Kyllä, ept on osa lasten ja nuor- ten hyvinvointisuunnitel- maa ja osa kunnan hy- vinvointikertomusta ja - suunnitelmaa

Kunta	Ni- metty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö	Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai toimielimen valtuuttama työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma
Rantasalmi	+ kyllä, kunnan oma	+ kyllä, kunnanhallitus	+ kyllä, mielenterveys ja päihdetyöryhmä (toimielimen valtuuttama)	+/- Lähes, valmisteilla ept-suunnitelma, ept sisällytetään myös kunnan hyvinvointisuunnitelmaan
Savonlinna	+ Kyllä, kunnan oma	? Ei osaa sanoa	+ Kyllä, ehkäisevän päihdetyön monialainen työryhmä, kunnanhallituksen nimeämä	+ Kyllä, Ept osa hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa ja osa turvallisuussuunnitelmaa kouluilla

Kunta	Ni- metty ehkäi- sevän päih- detyön yhdyshen- kilö	Ehkäise- västä päihde- työstä vastaava toimielin tai toimie- limen val- tuuttama työryhmä	Ehkäise- vää päihde- työtä toimeen- paneva monia- lainen työ- ryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toiminta- suunnitelma
Sulkava	+ Kyllä, kunnan oma	+ Kyllä, peruspalve- lulauta- kunta	? Ei osaa sanoa	+ - Lähes, Ept on osa lasten ja nuor- ten hyvinvointisuunnitel- maa ja osa valmisteilla olevaa hyvinvointisuunni- telmaa
Yh- teensä	Kyllä: 8 kpl Ei: 1 kpl Lähes: 2 kpl Ei vas- tausta: 1 kpl	Kyllä: 10 kpl Ei: 0 kpl Lähes: 0 kpl EOS: 1 kpl Ei vas- tausta: 1 kpl	Kyllä: 9 kpl Ei: 1 kpl Lähes: 0 kpl EOS: 1 kpl Ei vas- tausta: 1 kpl	Kyllä: 8 kpl Ei: 1 kpl Lähes: 2 kpl EOS: 0 kpl Ei vastausta: 1 kpl

Yhteenvetona voidaan todeta, että ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöiden määrä oli säilynyt Etelä-Savon kunnissa ennallaan vuoteen 2020 verrattuna. Ehkäisevän päihdetyön toimielinten tilanne on parantunut huomattavasti vuoteen 2020 verrattuna. Samoin ehkäisevää päihdetyötä toimeenpanevia monialaisia työryhmiä on Etelä-Savon kunnissa nyt enemmän kuin vuonna 2020. Sen sijaan kuntien suunnitelmia, joissa ehkäisevä päihdetyö on huomioitu ilmoitettiin olevan vuonna 2023 hieman vähemmän kuin vuonna 2020, jolloin jokainen Etelä-Savon kunta ilmoitti, että ehkäisevä päihdetyö on osa kunnan joitain suunnitelmia, yleisimmin osa hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa.

Kuvio 1. Ehkäisevän päihdetyön rakenteet Etelä-Savon hyvinvointialueella vuosina 2020 ja 2023 (% , n=12).

*Heinäveden ja Joroisten kunnat ovat v. 2023 osa Pohjois-Karjalan ja Pohjois-Savon hyvinvointialueita, joten kuntia ei ole huomioitu v. 2020 Etelä-Savon vertailutiedoissa.

4.2 Pohjois-Karjalan hyvinvointialue

Seuraavaksi tarkastellaan Pohjois-Karjalan hyvinvointialueen päihdetilannetta muutamien päihdeavainindikaattoreiden valossa verrattuna koko maan tilanteeseen. Erityisesti kiinnitetään huomiota poikkeamiin koko maan tilanteesta tai hyvinvointialueen edellisiin tuloksiin verrattuna.

Vuoden 2023 kouluterveyskyselyn mukaan Pohjois-Karjalan hyvinvointialueella vanhemman liiallinen alkoholinkäyttö aiheutti haittaa 4. ja 5. luokan oppilaista 2,1 prosentille. Osuus on hieman noussut vuodesta 2021, jolloin se oli 1,2 prosenttia. Koko maan tilanne pysyi vajaassa kahdessa prosentissa vuosina 2021 ja 2023.

Aiempien kouluterveyskyselyn tulokset osoittavat, että nuorten alkoholin käyttö on vähentynyt vuosien mittaan niin Pohjois-Karjalassa kuin koko maassa kaikilla kouluasteilla. Pohjois-Karjalan hyvinvointialueella vuonna 2023 tosi humalassa vähintään kerran kuukaudessa ilmoitti olevansa 8. ja 9.luokkalaisista vajaa kahdeksan prosenttia ja koko maassa vajaa yhdeksän prosenttia. (THL, Sotkanet.). Vuonna 2021 neljännes (24,8 %) ammatillisen oppilaitoksen 1. ja 2. vuoden opiskelijoista ilmoitti olevansa tosi humalassa vähintään kerran kuukaudessa. Tämä vastasi koko maan tilannetta ja oli hieman vähemmän kuin Pohjois-Karjalassa aiempina vuosina. Myös lukio-ikäisillä tosi humalaan juominen vähintään kuukausittain oli vähentynyt vuosina 2017-2021. (THL, Sotkanet.)

Vuonna 2021 Pohjois-Karjalan hyvinvointialueella 20-64-vuotiaiden alkoholikuolleisuusluku 100 000 vastaavan ikäistä kohden oli 29,6 mikä vastasi koko maan lukua. Tilastojen mukaan tämä työikäisten alkoholikuolleisuusluku oli pienentynyt vuosien 2018-2021 aikana niin Pohjois-Karjalassa kuin koko maassakin (THL, Sotkanet.) Sen sijaan 65 vuotta täyttäneiden alkoholikuolleisuusluku (70,3) oli Pohjois-Karjalassa suurempi vuonna 2021 kuin koko maassa (56,4). (THL, Sotkanet.)

Pohjois-Karjalan hyvinvointialueella 20-64-vuotiaista 30 prosenttia ilmoitti käyttävänsä alkoholia liikaa vuonna 2022. Määrä vastaa koko maan tasoa (29%). Myös yli 65-vuotiaista pohjoiskarjalaisista vajaa kolmannes (28,5%) ilmoitti juovansa liikaa alkoholia, mikä on hieman vähemmän kuin koko maassa. Myös yli 75-vuotiaat ilmoittivat käyttävänsä alkoholia liikaa (15,6 %) harvemmin kuin koko maassa. (THL, Sotkanet.)

Vuonna 2022 alkoholia humalahakuisesti käyttävien osuus (useita annoksia kerralla) 20-64-vuotiaista oli hieman korkeampi (12,3%) kuin koko maassa (10,6%) tai Pohjois-Karjalan alueella vuonna 2020. Yli 65-vuotiailla osuus oli neljä prosenttia ja yli 75-vuotiailla reilu 3 prosenttia ja

osuus oli heidänkin ikäryhmissään noussut verrattuna vuoden 2020 Pohjois-Karjalan tuloksiin. (THL, Sotkanet.)

Pohjois-Karjalan hyvinvointialueella 8. ja 9. luokkalaisista 12 prosenttia ilmoitti käyttävänsä jotain tupakkatuotetta tai sähkösavuketta vuoden 2023 kouluterveyskyselyn mukaan, mikä on hieman yleisempää kuin koko maassa (10,7 %). Tupakointi on edelleen vähentynyt; päivittäistä se oli kuudella prosentilla 8. ja 9. luokkalaisista. Reilu neljännes (26,9 %) ammatillisen oppilaitoksen 1. ja 2. vuoden opiskelijoista ilmoitti käyttävänsä tupakkatuotetta tai sähkösavuketta. Vuoden 2023 kouluterveyskyselyyn vastanneista päivittäisestä nuuskaamisesta ilmoitti alle viisi prosenttia pohjoiskarjalaisista 8. ja 9. luokkalaisista ja alle kolme prosenttia lukiolaisista, mikä vastaa koko maan tasoa. Ammatillisen oppilaitoksen opiskelijoista päivittäin käytti nuuskaa 10,7 % mikä on hieman vähemmän kuin koko maassa (13 %) (THL, Sotkanet.)

Vuonna 2021 Pohjois-Karjalassa useampi synnyttänyt nainen on ilmoittanut tupakoineensa raskaana ollessaan (12 %) kuin koko maassa (7,9%). Tupakoivien määrä tässäkin ryhmässä on kuitenkin laskenut myös Pohjois-Karjalassa viime vuosina. (THL, Sotkanet.)

Kouluterveyskyselyn 2023 mukaan Pohjois-Karjalassa 8. ja 9. luokkalaiset, ammatillisen oppilaitoksen ja lukion 1. ja 2. vuoden opiskelijat ovat kokeilleet ainakin kerran laittomia huumeita harvemmin kuin koko maassa. (THL, Sotkanet.) Vuoden 2023 kouluterveyskyselyn mukaan 3,9 prosenttia 8. ja 9. luokkalaisista ilmoitti kokeilleensa kannabista vähintään kaksi kertaa. Vastaavia kokeiluja oli lukioikäisillä 5,3 prosenttia ja ammatillisen oppilaitoksen opiskelijoilla 6,3 prosenttia. Kokeiluja ilmoitettiin Pohjois-Karjalassa vähemmän kuin koko maassa. (THL, Sotkanet.)

Ehkäisevän päihdetyön kyselyyn vastasivat kaikki Pohjois-Karjalan kunnat. Yhtä lukuunottamatta kaikki kunnat olivat nimenneet ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilön. Lisäksi Polvijärvellä oli kunnassa toimiva ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö, mutta ei virallisesti nimettynä eli ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö löytyi kaikista Pohjois-Karjalan kunnista.

Kaikki kunnat ilmoittivat myös, että heillä on ehkäisevästä päihdetyöstä vastaavan toimielin. Suurimmassa osassa Pohjois-Karjalan kuntia jokin lautakunta hoiti tätä tehtävää, parissa kunnissa oli nimetty neuvottelukunta ja yhdessä ehkäisevän päihdetyön toimielimen tehtävä oli kunnanhallituksella.

Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva monialainen työryhmä ilmoitettiin olevan kaikissa Pohjois-Karjalan kunnissa. Työryhmät oli nimetty joko ehkäisevää päihdetyön ryhmiksi tai esimerkiksi hyte-työryhmiksi.

Polvijärvellä työryhmäksi ilmoitettiin kunnan nuorten ohjaus- ja palveluverkosto eli ei kaikkia ikäryhmiä koskeva työryhmä.

Vuonna 2023 ehkäisevä päihdetyö sisältyi johonkin kunnan suunnitelmaan kaikissa Pohjois-Karjalan kunnissa (100 %). Kaikissa kunnissa ehkäisevä päihdetyö oli sisällytetty kunnan hyvinvointikertomukseen ja -suunnitelmaan. Muutamassa kunnassa ehkäisevä päihdetyö oli sisällytetty lisäksi lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan ja yhdessä kunnassa turvallisuussuunnitelmaan. Ilomantsissa, Joensuussa, Liperissä ja Rääkkylässä oli erillinen ehkäisevän päihdetyön suunnitelma, ja Juuassa sekä Kiteellä sellainen oli valmisteilla. Ehkäisevä päihdetyö oli liitetty myös muihin kunnan suunnitelmiin esimerkiksi turvallisuussuunnitelmaan ja lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan.

Taulukko 3. Ehkäisevän päihdetyön rakenteiden olemassaolo kunnittain Pohjois-Karjalan hyvinvointialueella huhti–toukokuussa 2023.

Kunta	Nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö	Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai toimielimen valtuuttama työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma
	Kyllä / Lähes / Ei / Ei vastausta	Kyllä / Ei / EOS / Ei vastausta	Kyllä / Lähes / Ei / EOS / Ei vastausta	Kyllä / Lähes / Ei / Ei vastausta
Heinävesi	+	+	+	+

Kunta	Nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö	Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai toimielimen valtuuttama työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaineava monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma
	Kyllä, kunnan oma	Kyllä, kunnanhallitus	kunnan oma ja seudullinen, ehkäisevän mielen-terveys ja päihdetyön työryhmä, MiePä	Kyllä, ept on osa hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa
Ilo-mantsi	+ Kyllä, kunnan oma	+ Kyllä, hyvinvointilautakunta	+ Kyllä, kunnan oma mops-työryhmä	+ Kyllä, ept-suunnitelma tai vastaava, ept on osa hyvinvointikertomus- ja suunnitelmaa, sisällytetty harraste-toimintoihin liittyviin ohjeistuksiin
Joensuu	+	+	+	+

Kunta	Nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö	Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai toimielimen valtuuttama työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaineava monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma
	Kyllä, kunnan oma	Kyllä, kasvatus- ja koulutuslautakunta	Kyllä, kaupungin ehkäisevän päihdetyön seurantar ryhmä	Kyllä, kunnan oma ept-suunnitelma ja ept on osa hyvinvointikertomusta- ja suunnitelmaa sekä turvallisuussuunnitelmaa
Juuka	+ Kyllä, kunnan oma	+ Kyllä, hyvinvointilautakunta	+ Kyllä, kunnan lasten- ja nuorten ohjaus- ja palveluverkosto, sekä seudullinen Pakka Pohjois-Karjala	+ Kyllä, ept on osa kunnan hyvinvointikertomusta- ja suunnitelmaa, sisällytetty nuorisotyön suunnitelmaan, valmis teillä EPT-suunnitelma
Kitee	+	+	+	+

Kunta	Nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö	Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai toimielimen valtuuttama työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaineava monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma
	Kyllä, kunnan oma	Kyllä, hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen neuvottelukunta	Kyllä, kunnan hyte-neuvottelukunta ja nuorisopalvelut	Kyllä, ept on osa hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa, ept-suunnitelma valmisteilla
Kontio-lahti	+ Kyllä, kunnan oma	+ Kyllä, hyvinvointineuvottelukunta	+ Kyllä, kunnan ept-työryhmä	+ Kyllä, ept on osa hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa ja sisällytetty lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan
Lieksa	+ Kyllä, kunnan oma	+ Kyllä, hyvinvointilautakunta	+ Kyllä, kunnan laajennettu hyte-ryhmä	+ Kyllä, ept on osa hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa

Kunta	Nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö	Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai toimielimen valtuuttama työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaineava monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma
Liperi	+ Kyllä, kunnan oma	+ Kyllä, hyvinvointilautakunta	+ Kyllä, kunnan ehkäisevän päihdetyön koordinaatio-ryhmä	+ Kyllä, ept- suunnitelma tai vastaava ja ept on osa hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa
Nurmes	+ Kyllä, kunnan oma	+ Kyllä, hyvinvointilautakunta	+ Kyllä, monialainen ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava	+ Kyllä, ept on osa hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa

Kunta	Nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö	Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai toimielimen valtuuttama työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaineava monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma
			hyvinvointityöryhmä	
Outokumpu	+	+	+	+
	Kyllä, kunnan oma	Kyllä, hyvinvointilautakunta	Kyllä, kunnan lapsi- ja nuorisoverkosto ja Pakka seudullinen	Kyllä, ept on osa hyvinvointikertomusta ja suunnitelmaa
Polvijärvi	+/-	+	+/-	+
	Lähes, toimii, muttei nimettynä	Kyllä, sivistyslautakunta	Lähes, kunnan nuorten ohjaus- ja palveluverkosto	Kyllä, ept on osa hyvinvointikertomusta ja suunnitelmaa ja lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaa

Kunta	Nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö	Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai toimielimen valtuuttama työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaineava monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma
Rääkkylä	+	+	+	+
	Kyllä, kunnan oma	Kyllä, hyvinvointilautakunta	Kyllä, kunnan hyte-työryhmä ja seudullinen Keski-Karjalan työryhmä	Kyllä, EPT-suunnitelma tai vastaava ja ept on osa hyvinvointikertomusta- ja suunnitelmaa
Tohmajärvi	+	+	+	+
	Kyllä, kunnan oma	Kyllä, sivistyslautakunta	Kyllä, kunnan hyte-työryhmä ja seudullinen pakka-työryhmä	Kyllä, ept on osa hyvinvointikertomusta- ja suunnitelmaa
Yhteensä	Kyllä: 12 kpl Ei: 0 kpl Lähes: 1 kpl	Kyllä: 13 kpl Ei: 0 kpl Lähes: 0 kpl EOS: 0 kpl	Kyllä: 12 kpl Ei: 0 kpl Lähes: 1 kpl EOS: 0 kpl	Kyllä: 13 kpl Ei: 0 kpl Lähes: 0 kpl EOS: 0 kpl

Kunta	Nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö	Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai toimielimen valtuuttama työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma
	Ei vastausta: 0 kpl	Ei vastausta: 0 kpl	Ei vastausta: 0 kpl	Ei vastausta: 0 kpl

Pohjois-Karjalan kuntien ehkäisevän päihdetyön rakenteet olivat kokonaisuudessaan vahvistuneet verrattuna vuoteen 2020, jolloin edellinen kysely tehtiin. Vuonna 2020 ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö oli nimetty puoleen (50%) Pohjois-Karjalan silloisista kunnista. Nyt kaikista 13 kunnista löytyi yhdyshenkilö. Samoin ehkäisevän päihdetyön lakisääteinen toimielin löytyi nyt joka kunnasta (100 %), kun vuonna 2020 kunnista 62 prosenttia ilmoitti, että toimielin on olemassa ja 15 prosenttia ei osannut sanoa, onko toimielintä. Loput (23 %) ilmoitti, että toimielintä ei ole.

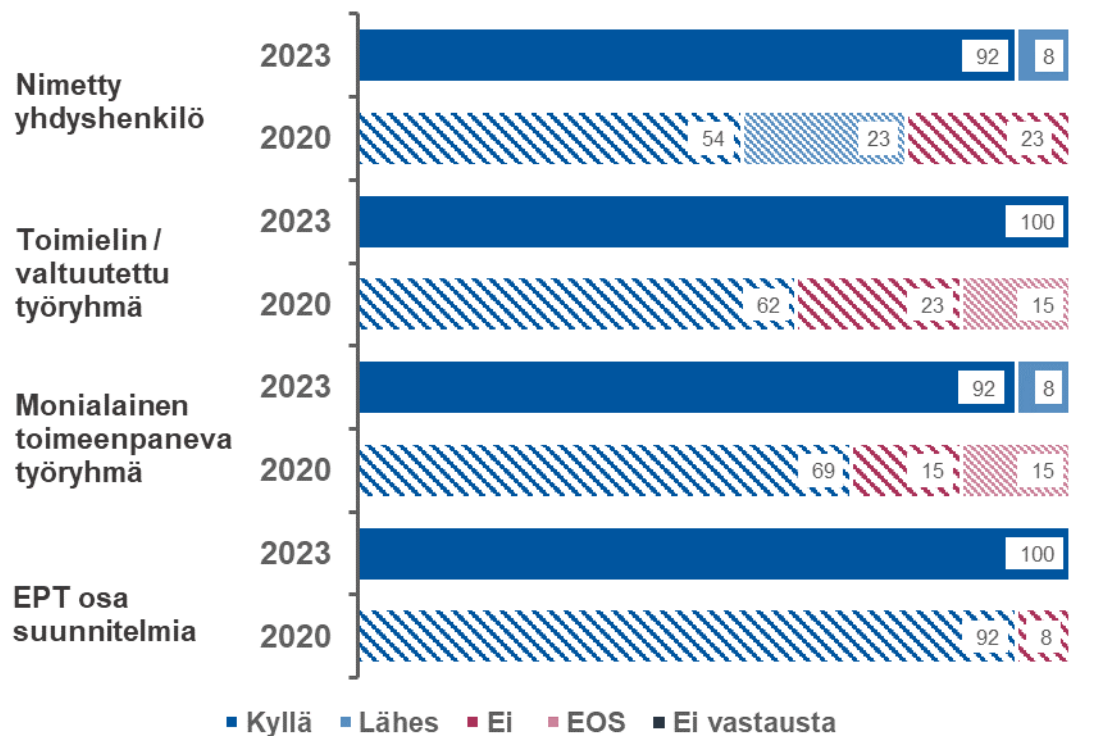
Myös ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva monialainen työryhmä löytyi kaikista Pohjois-Karjalan kunnista. Vuonna 2020 kunnista reilu kaksi kolmasosaa (69 %) ilmoitti, toimeenpaneva työryhmä on olemassa eli nyt tämäkin rakenne on vahvistunut. Muutama kunta ilmoitti kunnan oman toimeenpanevan työryhmän olevan sellainen, jonka työ kohdistui ainakin työryhmän nimen perusteella vain tiettyihin ikäryhmiin, esimerkiksi lapsiin ja nuoriin.

Osa vastaajista ilmoitti ehkäisevää päihdetyötä toimeenpanevaksi työryhmäksi myös seudullisen, naapurikuntien muodostaman Pakka-työryhmän, osa ei. Mainittakoon, että kaikki Pohjois-Karjalan kunnat liittyivät

Ehkäisevä päihdetyö Pohjois-Karjalassa- hankkeen organisoimiin seudullisiin Pakka-työryhmiin, jotka osaltaan toimeenpanevat kaikkia ikäryhmiä huomioivaa ehkäisevää päihdetyötä kunnissa. Seudullista pakka-toimintaa olisi erittäin suotavaa kuntien jatkaa myös hankkeen jälkeen ja juurruttaa toiminta pysyväksi osaksi kuntien ehkäisevää päihdetyötä. Yhteistyöstä naapurikuntien kanssa olisi synergiahyötyjä pienille kunnille. Tarkasteltaessa vastauksia ehkäisevän päihdetyön kohdistumisesta eri ikäryhmiin, myös sellaiset kunnat, jotka työryhmän kohdalle ilmoittivat vain lasten ja nuorten työryhmän ilmoittivat muissa vastauksissa, että työ kohdistuu myös muihin ikäryhmiin, kuten iäkkäisiin ja työikäisiin.

Kaikki Pohjois-Karjalan kunnat ovat sisällyttäneet ehkäisevän päihdetyön osaksi kunnan hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa. Lisäksi usea kunta oli laatinut erillisen ehkäisevän päihdetyön suunnitelman tai sellainen oli valmisteilla. Ehkäisevä päihdetyö oli huomioitu myös kuntien muissa suunnitelmissa, kuten esimerkiksi lasten ja nuorten suunnitelmassa tai turvallisuussuunnitelmassa. Vuonna 2020 yhdeltä kunnalta puuttui ehkäisevän päihdetyön sisältävä suunnitelma.

Kuvio 2. Ehkäisevän päihdetyön rakenteet Pohjois-Karjalan hyvinvointialueen kunnissa vuosina 2020 ja 2023 (% , n=13).

*Heinäveden kunta on v. 2023 osa Pohjois-Karjalan hyvinvointialuetta, joten kunta on huomioitu v. 2020 vertailutiedoissa.

% kunnista (n = 13*)

4.3 Pohjois-Savon hyvinvointialue

Seuraavaksi tarkastellaan Pohjois-Savon hyvinvointialueen päihdetilannetta muutaman päihdeavainindikaattorin valossa verrattuna koko maan tilanteeseen. Erityisesti kiinnitetään huomiota poikkeamiin koko maan tilanteeseen tai hyvinvointialueen edellisiin tuloksiin verrattuna.

Pohjois-Savossa vuoden 2023 kouluterveyskyselyn mukaan vanhemman liiallinen alkoholinkäyttö aiheutti haittaa 4. ja 5. luokan oppilaista kahdelle prosentille. Tulos ei ole muuttunut vuodesta 2021 ja vastasi lähes koko maan (1,8 %) tilannetta.

Myönteistä on, että nuorten alkoholin käyttö on vähentynyt vuosien mitaan myös Pohjois-Savossa ja koko maassa. Pohjois-Savon hyvinvointialueella vuonna 2023 tosi humalassa vähintään kerran kuukaudessa ilmoitti olevansa 8. ja 9.luokkalaisista 7,4 prosenttia ja koko maassa 8,8 prosenttia. (THL, Sotkanet.). Vastaava osuus ammatillisen oppilaitoksen 1. ja 2. vuoden opiskelijoilla oli vajaa 23 prosenttia, mikä oli hieman vähemmän kuin valtakunnallisesti. Myös lukio-ikäisillä tosi humalaan juominen vähintään kuukausittain oli vähentynyt vuosina 2017-2021. (THL, Sotkanet.)

Vuoden 2023 kouluterveyskyselyn mukaan Pohjois-Savossa 8. ja 9. luokkalaisten ilmoittamat laittomien huumeiden kokeilut näyttävät vähentyneet vuosiin 2019 ja 2021 verrattuna. Vuonna 2019 heistä yhdeksän prosenttia ilmoitti kokeilleensa ainakin kerran huumeita ja tänä vuonna 6,6 prosenttia. Sama suunta näkyy ammatillisten oppilaitosten 1. ja 2. vuoden opiskelijoiden vastauksissa, vaikka heillä kokeiluja on eri kouluasteista eniten (v.2023, 14 %). Lukioikäisistä 10 prosenttia ilmoitti kokeilleensa huumeita ainakin kerran vuonna 2023. Kaikilla kouluasteilla huumekeiluja oli hieman vähemmän kuin koko maassa. (THL, Sotkanet.)

Kannabiskokeilut näyttävät hieman vähentyneen vuodesta 2019 lähtien pohjoissavolaisilla 8. ja 9.luokkalaisilla ilmenee vuoden 2023 kouluterveyskyselystä. Heistä 3,8 prosenttia ilmoitti kokeilleensa kannabista ainakin kaksi kertaa. Tämä on myös hieman vähemmän kuin valtakunnallisesti (5,1 %). Ammatillisissa oppilaitoksissa näytti olevan sama suunta. Vuonna 2019 ja 2021 kokeiluja oli 12,6 prosentilla, nyt 9,6 prosentilla. Lukio-ikäisistä pohjoissavolaisista nuorista kuusi prosenttia ilmoitti vastaavista kokeiluista, mikä myös on hieman vähemmän kuin koko maassa. (THL, Sotkanet.)

Alkoholia humalahakuisesti käyttävien 20-64-vuotiaiden osuus oli Pohjois-Savossa 12 prosenttia vuonna 2022. Luku on hieman suurempi kuin koko maassa (10,6 %). Vastaavasti 65 vuotta täyttäneistä 5 prosenttia ilmoitti juovansa humalahakuisesti ja 75 vuotta täyttäneistä 2 prosenttia.

Humalahakuista juomista mitataan Audit-mittarin kysymyksellä: kuinka usein olette juonut kerralla kuusi tai useampia annoksia?

Indikaattori (AUDIT-C) ilmaisee alkoholia todennäköisesti liikaa käyttävien osuuden prosentteina 20 - 64 -vuotiaista alkoholin käyttäjistä. Pohjois-Savossa 20-64-vuotiaiden keskuudessa tämä osuus (32 %) oli hieman suurempi kuin koko maassa (29 %) vuonna 2022. Vastaavasti 65 ja 75 vuotta täyttäneillä osuus oli pienempi kuin koko maassa. Alkoholiuolleisuus 20-64-vuotiaiden keskuudessa 100 000 samankäistä kohden vuonna 2021 oli suurempaa Pohjois-Savossa (36) kuin koko maassa (29,8). (THL, Sotkanet.)

Vuoden 2023 kouluterveyskyselystä ilmeni, että nuuskan käyttö vastasi Pohjois-Savon nuorilla koko maan tasoa. Eniten nuuskaa käytettiin ammatillisissa oppilaitoksissa, joissa 1. ja 2. vuoden opiskelijoista 13 prosenttia ilmoitti nuuskaavansa päivittäin. Tämä yli kymmenen prosentin taso on säilynyt vuodesta 2019 lähtien. Sähkösavukkeiden käyttö oli noussut pohjoissavolaisten 8. ja 9. luokkalaisten (4,3%) ja lukion 1. ja 2. vuoden opiskelijoiden (1,7 %) keskuudessa vuodesta 2021, mutta oli kuitenkin vähäisempää kuin koko maassa. Ammatillisessa oppilaitoksessa sähkötupakan käyttö oli samaa 3,5 prosentin tasoa kuin vuonna 2021. Pohjois-Savossa on havaittu viime vuosina, että synnyttäneet naiset ovat tupakoineet raskauden aikana enemmän kuin koko maassa. Vuonna 2021 reilu 15 prosenttia synnyttäneistä oli tupakoinut raskauden aikana ja koko maassa kahdeksan prosenttia.

Ehkäisevän päihdetyön kyselyyn vastasivat kaikki Pohjois-Savon kunnat. Kaikista kunnista löytyi ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö, joista virallisesti nimettyjä oli 17 kunnassa. Sonkajärvellä ja Tuusniemellä ehkäisevää päihdetyön yhdyshenkilöä ei oltu virallisesti nimetty, mutta yhdyshenkilö hoito ehkäisevän päihdetyön tehtäviä.

16 pohjoissavolaisessa kunnassa ilmoitettiin olevan lakisääteinen ehkäisevästä päihdetyöstä vastaavan toimielin kyselyn aikana huhti-touku-kuussa. Tuusniemi ilmoitti, että ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin oli nimetty kesällä 2023 ja Vesanto ilmoitti, että toimielin tullaan nimeämään syksyllä 2023. Vieremältä ei osattu sanoa, onko kunnassa ehkäisevän päihdetyön toimielintä tai toimielimen valtuuttamaa työryhmää. Yleisimmin ehkäisevän päihdetyön toimielimenä kunnissa toimi jokin kunnan lautakunta, mutta myös esimerkiksi hyvinvointijaostoista tuli mainintoja.

Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva monialainen työryhmä ilmoitettiin olevan 17 Pohjois-Savon kunnassa. 16 kunnassa työryhmä oli jokin kunnan oma työryhmä, esimerkiksi ehkäisevän päihdetyön ryhmä tai hyte-

työryhmä. Osa kunnista ilmoitti kuuluvansa myös seudullisiin työryhmiin esimerkiksi Pakka-työryhmiin. Tervossa kunnan omaa tai seudullista ehkäisevää päihdetyötä toimeenpanevaa työryhmää ei ollut ja Sonkajärveltä ei osattu sanoa, onko työryhmää.

Vuonna 2023 ehkäisevä päihdetyö sisältyi johonkin kunnan suunnitelmaan kaikissa Pohjois-Savon kunnissa (100 %). 18 kuntaa ilmoitti, että ehkäisevä päihdetyö on osa kunnan hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa. Vesannolla kunnan ept-suunnitelma oli valmisteilla. Lisäksi kunnissa ehkäisevä päihdetyö oli huomioitu joko omana suunnitelmana tai kunnan tai seudullisissa muissa suunnitelmissa kuten lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmassa.

Taulukko 4. Ehkäisevän päihdetyön rakenteiden olemassaolo kunnittain Pohjois-Savon hyvinvointialueella huhti–toukokuussa 2023.

Kunta	Nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö	Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai toimieliimen valtuuttama työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma
	Kyllä / Lähes / Ei / Ei vastausta	Kyllä / Ei / EOS / Ei vastausta	Kyllä / Lähes / Ei / EOS / Ei vastausta	Kyllä / Lähes / Ei / Ei vastausta
Iisalmi	+ Kyllä,	+ Kyllä,	+ Kyllä,	+ Kyllä,

Kunta	Nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö	Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai toimielimen valtuuttama työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaineava monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma
	kunnan oma	Kyllä, hyvinvointijaosto	kunnan oma hyvinvointityöryhmä	seudullinen ept-suunnitelma ja ept on osa kunnan omaa sekä seudullista hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa ja osa seudullista lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaa
Joroinen	+ Kyllä, kunnan oma	+ Kyllä, sivistyslautakunta	+ Kyllä, kunnan rukkasryhmä	+ Kyllä, kunnan ept-suunnitelma sekä osa

Kunta	Nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö	Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai toimieliimen valtuuttama työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaineava monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma
				kunnan hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa
Kaavi	+ Kyllä, kunnan oma	+ Kyllä, kunnan johtoryhmä	+ Kyllä, kunnan monialainen työryhmä	+ Kyllä, kunnan ept-suunnitelma sekä osa kunnan hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa sekä valmis-teilla olevaa lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaa
Keitele	+	+ Kyllä, sivistyslautakunta	+ Kyllä, kunnan	+ Kyllä, ept osa

Kunta	Nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö	Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai toimielimen valtuuttama työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma
	Kyllä, kunnan oma		hyte-työryhmä	kunnan hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa
Kiuruvesi	+ Kyllä, kunnan oma	+ Kyllä, kaupunginhallitus	+ Kyllä, Kiuruveden ept-työryhmä	+ Kyllä, ept osa kunnan hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa
Kuopio	+ Kyllä, kunnan oma	+ Kyllä, hyvinvoinnin edistämisen lautakunta	+ Kyllä, kunnan toimeenpaneva hyvinvointityöryhmä, Selvät	+ Kyllä, ept osa kunnan hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa

Kunta	Nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö	Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai toimielimen valtuuttama työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaineava monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma
			Sävelet, Nikotiiniton Kuopio, Kuopion päihdetoimijat, Hyvä Mieli ja Monialainen turvallisuus-työryhmä	sekä opiskeluohjelma- ja -suunnitelmaa
Lapinlahti	+ Kyllä, kunnan oma	+ Kyllä, hyvinvointi- ja osallisuusjaosto	+ Kyllä, kunnan ehkäisevän päihde- ja mielenterveyden työryhmä (toimielimen valtuuttama)	+ Kyllä, ept osa kunnan hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa ja valmisteilla on ehkäisevän päihde- ja mielenterveyden suunnitelma
Leppävirta	+	+	+	+

Kunta	Nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö	Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai toimielimen valtuuttama työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma
	Kyllä, kunnan oma	Kyllä, hyvinvointityöryhmä	Kyllä. kunnan hyvinvointityöryhmä	Kyllä, ept osa kunnan hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa
Pielavesi	+	+	+	+
	Kyllä, kunnan oma	Kyllä, sivistyslautakunta	Kyllä, kunnan ept-työryhmä (toimielimen valtuuttamana)	Kyllä, kunnan ept-suunnitelma ja ept on osa kunnan hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa
Rautalampi	+	+	+	+
	Kyllä, kunnan oma	Kyllä, hyvinvointilautakunta	Kyllä, kunnan ept-työryhmä	Kyllä, kunnan ept-suunnitelma ja ept on osa kunnan

Kunta	Nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö	Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai toimieliimen valtuuttama työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma
				hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa
Rautavaara	+ Kyllä, kunnan oma	+ Kyllä, hyvinvointilautakunta	+ Kyllä, kunnan EPT monialainen työryhmä	+ Kyllä, kunnan ept-suunnitelma ja ept on osa kunnan hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa
Siilinjärvi	+ Kyllä, kunnan oma	+ Kyllä, hyvinvointijaosto	+ Kyllä, kunnan hyte-työryhmä, Kuopion päihdetoimijat, Kuopio-Siilinjärvi Pakka-tarjontaryhmä	+ Kyllä, kunnan ept-suunnitelma ja ept on osa kunnan hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa ja

Kunta	Nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö	Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai toimielimen valtuuttama työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma
				perusopetuksen päihdeohjelmaa
Sonkajärvi	+/- Lähes, kunnassa toimii yhdyshenkilö, muttei virallisesti nimettynä	+ Kyllä, sivistyslautakunta	? ei osaa sanoa	+ Kyllä, ept on osa kunnan hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa
Suonenjoki	+ Kyllä, kunnan oma	+ Kyllä, kaupunginhallitus	+ Kyllä, ehkäisevän päihde- ja mielenterveyshuollon työryhmä	+ Kyllä, ept on osa kunnan hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa ja valmisteilla on ehkäisevän

Kunta	Nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö	Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai toimieliimen valtuuttama työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma
				mielenterveys- ja päihdetyön suunnitelma
Tervo	+ Kyllä, kunnan oma	+ Kyllä, sivistyslautakunta	- Ei	+ Kyllä, ept on osa kunnan hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa
Tuusniemi	+/- Lähes, kunnassa toimii yhdyshenkilö, muttei virallisesti nimettynä	- Ei, (toimielimeksi nimetty kyselyn jälkeen kesällä 2023 sivistyslautakunta)	+ Kyllä, kunnan hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen työryhmä	+ Kyllä, ept on osa kunnan hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa

Kunta	Nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö	Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai toimieliimen valtuuttama työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaneva monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma
Varkaus	+	+	+	+
	Kyllä, kunnan oma	Kyllä, hyvinvoinnin edistämisen lautakunta	Kyllä, kunnan monialainen ehkäisevän päihdetyönryhmä (toimieliimen valtuuttama) ja Varkauden seudun PAKKA tarjontaryhmä	Kyllä, kunnan ept-suunnitelma ja ept on osa kunnan hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa
Vesanto	+	-	+	+/-
	Kyllä, kunnan oma	Ei (toimieliin nimitetään syksyn 2023 aikana)	Kyllä, kunnan oma	Lähes, kunnan ept-suunnitelma on valmis-teilla

Kunta	Nimetty ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö	Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin tai toimielimen valtuuttama työryhmä	Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpaineava monialainen työryhmä	Ehkäisevän päihdetyön sisältävä toimintasuunnitelma
Vieremä	+ Kyllä, kunnan oma	? Ei osaa sanoa	+ Kyllä, Ylä-Savon seudullinen työryhmä	+ Kyllä, seudullinen ept-suunnitelma ja ept on osa kunnan hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa
Yhteensä	Kyllä: 17 kpl Ei: 0 kpl Lähes: 2 kpl Ei vastausta: 0 kpl	Kyllä: 16 kpl Ei: 2 kpl Lähes: 0kpl EOS: 1 kpl Ei vastausta: 0 kpl	Kyllä: 17 kpl Ei: 1 kpl Lähes: 0 kpl EOS: 1 kpl Ei vastausta: 0 kpl	Kyllä: 18 kpl Ei: 0 kpl Lähes:1 kpl EOS: 0 kpl Ei vastausta: 0 kpl

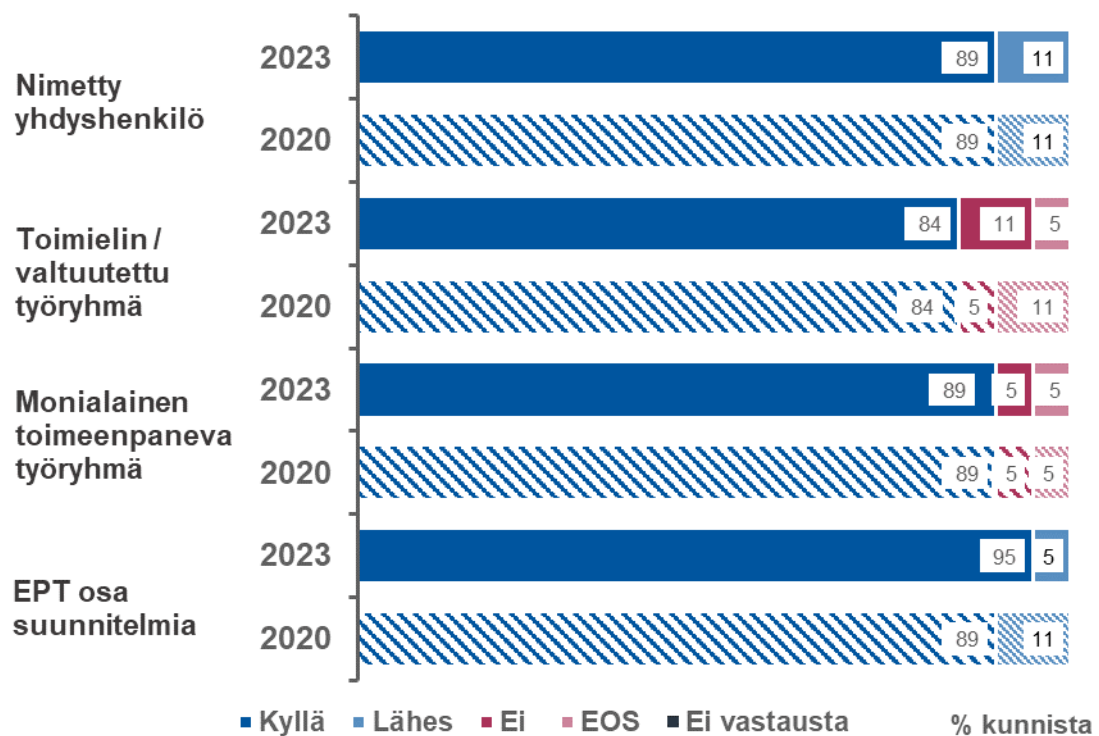
Kuntien ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöiden määrä Pohjois-Savossa oli säilynyt ennallaan verrattuna vuoteen 2020. 89 prosenttia oli nimennyt ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilön ja lopuissakin (11 %) kunnissa yhdyshenkilö oli, mutta ei virallisesti nimettynä.

Myös toimielinten määrä oli säilynyt ennallaan. Kyselyn vastausten perusteella vuoden 2023 loppuun mennessä kaikissa pohjoissavolaisissa kunnissa pitäisi olla ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin, kun yksi kunta sen vielä nimeää.

Samoin ehkäisevää päihdetyötä toimeenpanevia työryhmiä on alueella edelleen yhtä hyvin (89%) kuin vuonna 2020. Kunnista osa on osallisina myös seudullisissa työryhmissä ja tekevät näin yhteistyötä naapurikuntien kanssa.

Ehkäisevän päihdetyön suunnitelmien osalta tilanne vastaa myös vuoden 2020 tilannetta, jolloin kysely tehtiin viimeksi. Yleisimmin ehkäisevä päihdetyö on osa hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa, mutta kunnissa on myös omia ehkäisevän päihdetyön suunnitelmia.

Kuvio 3. Ehkäisevän päihdetyön rakenteet Pohjois-Savon hyvinvointialueen kunnissa vuosina 2020 ja 2023 (% , n=19).

*Joroisten kunta on v. 2023 osa Pohjois-Savon hyvinvointialuetta, joten kunta on huomioitu v. 2020 vertailutiedoissa.

4.4 Yhteenveto ja johtopäätökset arvioinnista

Ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilökattavuus oli huhti-toukuussa 2023 Itä-Suomessa erinomainen (95 %). Se oli vahvistunut vuoden 2020 kyselyyn verrattuna, jolloin yhdyshenkilöitä oli 89 prosentissa Itä-Suomen kuntia. Koko maassa yhdyshenkilökattavuus oli 93 prosenttia.

Tähän kyselyyn vastanneista kunnista (43) ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö löytyi 42 kunnasta, joista kuntaan nimettyjä yhdyshenkilöitä oli 37 ja yhdyshenkilöitä, joita ei ollut virallisesti nimetty löytyi viidestä kunnasta. Vain Enonkoski ilmoitti tässä kyselyssä, ettei yhdyshenkilöä ole. Hirvensalmelta ei vastattu kyselyyn. Etelä- ja Pohjois-Savon hyvinvointialueella sijaitsevilla kunnissa yhdyshenkilöitä oli suunnilleen saman verran kuin heitä oli vuonna 2020. Sen sijaan Pohjois-Karjalan yhdyshenkilötilanne on parantunut vuoteen 2020 verrattuna. Nyt jokaisesta Pohjois-Karjalan kunnasta löytyi ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö. Sama kattavuus (100 %) yhdyshenkilöissä oli myös Pohjois-Savossa. Etelä-Savossa vastanneista kunnista (11) yhdyshenkilöitä ilmoitettiin olevan 84 prosentissa kuntia. Tilanne on säilynyt ennallaan vuoteen 2020 verrattuna.

Kyselyssä pyydettiin myös arvioimaan yhdyshenkilön ehkäisevään päihdetyöhön käyttämäänsä työaikaa. Tähän kysymykseen vastaaminen ei ollut pakollista, mutta kysymykseen vastasi suurin osa (91 %) Itä-Suomen kunnista.

Parhain tilanne oli Pohjois-Savossa, jossa Kuopiossa ja Siilinjärvellä oli yhdyshenkilöllä kokopäiväinen työaika EPT-työhön. Tämä onkin hyvä, sillä Kuopion ja Siilinjärven väestömäärät ovat Pohjois-Savon suurimmat. Yli 50 prosenttia työaikaa ehkäisevään päihdetyöhön arvioitiin olevan käytettävissä Suonenjoen yhdyshenkilöllä ja 30-50 prosenttia Varkaudessa ja Joroisessa. Iisalmea lukuunottamatta loput Pohjois-Savon kunnat ovat väestömäärältään pienempiä. Nämä kunnat arvioivat työaikaa olevan käytettävissä alle 30 prosenttia. Sonkajärvi ja Tuusniemi arvioivat, että työaikaa ei ollut lainkaan käytettävissä ehkäisevään päihdetyöhön.

Pohjois-Karjalan suurimmassa kaupungissa Joensuussa arvioitiin, että työaikaa ehkäisevään päihdetyöhön oli käytettävissä 30-50 prosenttia. Nurmes, Lieksa, Ilomantsi, Kontiolahti ja Liperi arvioivat työajan ehkäisevään päihdetyöhön olevan noin 10-29 prosenttia ja Heinävesi arvioi, että työaikaa ei ole lainkaan ehkäisevään päihdetyöhön. Loput Pohjois-Karjalan kunnat ilmoittivat käytettäväksi työajaksi alle kymmenen prosenttia.

Etelä-Savossa Mäntyharju ja Rantasalmi arvioivat, että yhdyshenkilöllä on käytössään 10-29 % työaikaa ehkäisevään päihdetyöhön. Loput seitsemän kuntaa arvioi, että yhdyshenkilöllä oli työaika ehkäisevään

päihdetyöhön käytettävissä alle kymmenen prosenttia. Tässä joukossa olivat myös Etelä-Savon isoimmat kaupungit Mikkeli, Savonlinna ja Pieksämäki. Tähän kysymykseen eivät vastanneet Enonkoski ja Puumala.

Huomattava on, että tähän kyselyyn saattoi vastata myös joku toinen henkilö kuin ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilö, jolloin käytettävää työaikaa saattoi olla vaikea arvioida. Vastaja saattoi olla myös henkilö, jonka työtehtäviin oli vastikään liitetty ehkäisevän päihdetyön tehtäviä. Tällöinkin saattoi olla haastava arvioida käytettyä työmäärää, jos tehtävä oli uusi. Tärkeää kuitenkin on, että ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilölle varattaisiin kunnassa tarpeenmukaisesti työaikaresurssia ehkäisevän päihdetyön koordinointiin, jotta ehkäisevään päihdetyöhön liittyvä tiedon seuranta ja hyödyntäminen sekä viestintä kunnassa ja kunnan monialaisen yhteistyön koordinointi, sekä yhteistyö hyvinvointialueen kanssa tosiasiallisesti mahdollistuisi.

Kyselyssä pyydettiin myös kertomaan, onko yhdyshenkilön työnkuva määriteltä. Pohjois-Karjalassa kaikki kunnat vastasivat tähän ja lähes 80 prosentille ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöitä tehtävät oli määriteltä. Polvijärvellä, Outokummussa ja Juuassa yhdyshenkilön tehtäviä ei oltu määriteltä. Pohjois-Savossa 17 vastanneista kunnista noin puolet ilmoitti, että tehtävät on määriteltä. Rautavaara ja Tervo eivät vastanneet tähän kysymykseen. Pielavesi, Kaavi, Vesanto, Vieremä, Lapinlahti, Tuusniemi, Iisalmi, Kaavi, Keitele ja Sonkajärvi ilmoittivat, että ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilön tehtävät oli kyselyn hetkellä määrittelemättä. Etelä-Savossa tähän kysymykseen vastanneista yhdeksästä kunnasta Savonlinnassa ja Mäntyharjulla ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöiden tehtävät oli määriteltä, mutta muilla kunnilla ei.

Yhdyshenkilön tehtävien määrittely ehkäisevän päihdetyön osalta on suositeltavaa tehdä, koska tehtävien määrittely auttaa työn organisoinnissa ja suuntaamisessa. Varsinkin jos työaikaresurssit ovat vähäiset, olisi tärkeää määrittellä, mitkä tehtävät ainakin yhdyshenkilölle kuuluisi. Ilman tehtävien määrittelyä ja riittävää ajallista resurssia ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilön voi olla haastavaa koordinoida työtä poikkihallinnollisesti ja suunnitelmallisesti sekä edistää ehkäisevän päihdetyön toimia kunnassa. Tilanne on kuitenkin parantunut vuoteen 2020 verrattuna, jolloin 12 kuntaa ilmoitti, että yhdyshenkilön ehkäisevän päihdetyön tehtävät on määriteltä. Nyt vuonna 2023 jo 20 kuntaa ilmoitti vastaavaa.

Vuoden 2023 kyselyn aikaan suurin osa Itä-Suomen ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöistä työskenteli nuorisotoimessa, opetus- ja sivistystoimessa tai hyvinvointitoimessa. Yhdyshenkilön siirtymä sosiaali- ja terveystoimesta jo ajoissa kunnan jollekin hallinnonalalle näyttää onnistuneen

pääsääntöisesti hyvin Itä-Suomessa. Vain yksi kunta ilmoitti, että yhdyshenkilöä ei ollut kyselyn ajankohtana.

Ehkäisevän päihdetyön järjestämistä koskevan lain mukainen ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin oli nimetty tai toimielin oli valtuutanut lakisääteisen tehtävänsä jollekin monialaiselle kunnalliselle työryhmälle 39 Itä-Suomen alueen kunnassa. Tilanne on kohentunut vuoteen 2020 verrattuna ja oli nyt vuonna 2023 hieman parempi kuin koko maassa. Toimielimien nimeämisiin on vaikuttanut osaltaan valtakunnallisen valvontaohjelman mukainen suunnitelmallinen valvonta, jonka aluehallintovirastot ja Valvira toteuttivat vuonna 2021 ja alkuvuonna 2022 ehkäisevän päihdetyön toimielimien osalta koko maassa. Tällöin myös Itä-Suomen aluehallintoviraston alueella seitsemän kuntaa nimesi ehkäisevästä päihdetyöstä vastaavan toimielimen. Yleisimmin kunnissa toimielin oli jokin kunnallinen toimielin, kuten hyvinvointi-, sivistys-, tai muu lautakunta. Toimielimiä olivat myös erilaiset jaostot ja neuvottelukunnat sekä esimerkiksi kunnanhallituksen valtuuttamat erilaiset hyvinvoinnin edistämisen työryhmät.

Ehkäisevää päihdetyötä toimeenpanevien monialaisten joko kunnallisten tai seudullisten työryhmien määrä on noussut Itä-Suomessa verrattuna vuoteen 2020. Tässä kyselyssä monialainen työryhmä löytyi Itä-Suomen 39 kunnasta. Näistä yksi kunta ilmoitti, että toimeenpanevana työryhmänä toimii kunnan nuorten ohjaus- ja palveluverkosto. Suositeltavaa on, että ehkäisevän päihdetyön toimet huomioivat kaikki ikäryhmät tarpeen mukaan. Moni kunta Itä-Suomessa kuuluu ehkäisevän päihdetyön osalta useaan eri verkostoon tai työryhmään ja näin tekee yhteistyötä laaja-alaisesti eri ehkäisevän päihdetyön toimijoiden kanssa ja työ usein kohdistuu myös kaikkiin ikäryhmiin. Koko Suomessa monialaisia toimeenpanevia työryhmiä oli hieman vähemmän (83 %).

Pohjois-Karjalan ja -Savon hyvinvointialueilla olevat kunnat ilmoittivat vastauksissa myös osallistumisesta seudullisiin työryhmiin. Näitä ovat esimerkiksi seudullisten eli kahden tai useamman kunnan yhteisiä Pakka-työryhmiä. Varsinkin pienten kuntien kannattaa hyödyntää seutukunnan osaamista ja voimavaroja ja näin saada lisäresurssia työhönsä. Tässä kyselyssä ei kartoitettu alueellisia, hyvinvointialueiden organisoimia ehkäisevän päihdetyön verkostoja tai työryhmiä, mutta Itä-Suomessa on olemassa jokaisella hyvinvointialueella alueellinen ehkäisevän päihdetyön verkosto tai työryhmä, jossa lähes kaikki alueen kunnat ovat mukana.

Alueellinen ehkäisevän päihdetyön työryhmä onkin yksi hyvä rakenne hyvinvointialueen ja kuntien yhteistyöhön ja toinen toiselleen asiantuntijatuken antamiseen. Yhdessä säännöllisesti kokoontumalla voidaan varmistaa työn yhteensovittaminen ja yhteinen suunta ehkäisevälle päihdetyölle

sekä saada puolin ja toisin synergiahyötyjä. Lisäksi alueelliset työryhmät ovat oiva paikka kunnille saada vertaistukea ja oppia myös toisiltaan hyviä käytäntöjä. Alueellinen työryhmä kokoaa myös samalla kuntien lisäksi usein eri ehkäisevän päihdetyön järjestöjä ja muita toimijoita yhteen ja näin monitoimijaisuus alueella tehostuu.

Itä-Suomen alueen kyselyyn vastanneissa kunnissa 39:ssä (88 %) ehkäisevä päihdetyö sisältyi kunnan johonkin suunnitelmaan. Lisäksi Rantasalmi, Sulkava ja Vesanto ilmoittivat kyselyn aikaan, että kunnan ehkäisevän päihdetyön suunnitelma on valmisteilla. Enonkoskella ei ollut suunnitelmaa, joka sisältäisi myös ehkäisevän päihdetyön. Ehkäisevään päihdetyöhön sovelletaan lisäksi, mitä sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain 6 §:ssä säädetään kunnan terveyden ja hyvinvoinnin edistämisestä sekä sitä koskevasta suunnittelusta ja raportoinnista. Eli ehkäisevän päihdetyön suunnittelu ja raportointi on lakisääteistä. Itä-Suomessa ehkäisevä päihdetyö oli yleisimmin osa kunnan hyvinvointikertomusta ja -suunnitelmaa, mikä on hyvä tapa huomioida ehkäisevä päihdetyö osana hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä. Suunnitelmien tilanne oli vastaavanlainen myös vuonna 2020 ja myös valtakunnallisesti. Suuri osa Itä-Suomen kunnista ilmoitti laatineensa lisäksi erillisen kunnan ehkäisevän päihdetyön suunnitelman ja ehkäisevä päihdetyö oli sisällytetty myös kunnan muihin suunnitelmiin. Yleisimmin lasten ja nuorten hyvinvointisuunnitelmaan, mutta myös esimerkiksi turvallisuussuunnitelmaan.

Kyselyn vapaaehtoisissa avovastauksissa kunnat toivat esille ehkäisevään päihdetyöhön liittyviä onnistumisia, vahvuuksia sekä haasteita. Itä-Suomen kuntien vahvuuksiksi ehkäisevässä päihdetyössä koettiin kaikilla hyvinvointialueilla monialaiset, ammattitaitoiset ja sitoutuneet työryhmät ja työntekijät. Yhteistyö ja tuntemus kunnan muiden toimijoiden ja yhteistyökumppaneiden välillä koettiin tärkeäksi työssä onnistumisessa, ja monessa kunnassa sen nähtiin olevan vahvalla pohjalla.

Etelä-Savossa ehkäisevän päihdetyön vahvuudeksi koettiin useissa kunnissa monialaiset ja ammattitaitoiset työryhmät, sekä yhteistyö kunnan eri toimijoiden, esimerkiksi perusopetuksen, kanssa. Jalkautunut toiminta sekä kunnan eri toimijoiden toiminnan tunteminen toi työlle lisäarvoa. Onnistuneimmaksi toimiksi kunnissa koettiin lapsille ja nuorille suunnatut tapahtumat ja ohjelmat, jotka mahdollistivat varhaisen puuttumisen päihdeongelmiin.

Ehkäisevän päihdetyön isoimmaksi haasteeksi Etelä-Savon kunnissa nousi liian vähäiset resurssit. Suurin osa yhdyshenkilöistä toimii opetus- ja sivistystoimien tai nuorisotoimen hallinnon alaisuudessa ja koettiin, että työaika ehkäisevään päihdetyöhön oli käytettävissä vähän. Haasteeksi

koettiin kyselyn ajankohtana myös yhteistyön jatkuvuus hyvinvointialueelle siirtyneiden työntekijöiden kanssa.

Kunnan yhdyshenkilölle oli Etelä-Savossa harvoin määritelty suoraan tehtävänkuvaa kyselyssä rajatut tehtävät, mutta iso osa niistä kuului tehtävään muuten. Eri hallinnonaloilla tehtävän ehkäisevän päihdetyön edistäminen ja tukeminen kuului kuntien yhdyshenkilön tehtäviin harvimminkin, samoin menetelmien hyödyntämisen ja kehittämisen kuntalaisten ja eri kohderyhmien osallistamiseksi kuului harvoin yhdyshenkilön tehtävänkuvaa. Esimerkiksi asukkaiden osallistamisen menetelmiä kehitetään myös valtakunnallisessa Pakka-kehittäjäverkostossa ja alueellisissa sekä seudullisissa työryhmissä, joihin olisi hyvä osallistua.

Useimmiten Etelä-Savon kunnissa yhdyshenkilön tehtäviin kuului kunnan päihde-, tupakka- ja rahapelitilanteesta sekä ehkäisevästä päihdetyöstä tiedottaminen, vaikkakin se oli ainoastaan yhdessä kunnassa (Mikkeli) määritelty suoraan tehtävänkuvaa.

Etelä-Savossa suurimpaan osaan kunnista oli nimetty ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin. Vastauksissa ilmoitettiin, että eniten kuntien toimielimet toteuttivat käytännössä ehkäisevän päihdetyön tarpeenmukaisten resurssien varmistamista. Toimielimet usein myös vastasivat ehkäisevän päihdetyön järjestämistehtävästä ja päihdetyön toimien yhteensovittamisesta kunnan, hyvinvointialueen ja muiden sidosryhmien kanssa.

Vaikka nuorten ja lasten parissa tehty työ koettiin onnistuneeksi, yhtenä haasteena nähtiin toiminnan laajentaminen muihin ikäryhmiin, kuten vanhuksiin. Etelä-Savossa suurin työn kohderyhmä ovat nuoret ja lapset, työikäisten ja ikäihmisten osuuden ehkäisevässä päihdetyössä jäädessä useimmiten melko vähäiseksi. Muiden väestöryhmien, kuten maahanmuuttajien ja vammaisten osalta ehkäisevän päihdetyön osuus jäi kunnissa vähäiseksi.

Yhteistyö Etelä-Savon hyvinvointialueen kanssa on koettiin olevan vasta alkutekijöissään. Huolta yhteistyön onnistumiselle aiheuttivat resurssien puute. Vastauksissa myös toivottiin, että yhdyspintojen toimivuus kunnan ja hyvinvointialueen välillä turvataan jatkossa. Etelä-Savon osalta todettiin myös, että ehkäisevässä päihdetyössä alueellinen työryhmä on vasta aloittanut, vahvuutena nähtiin hyvä alueellinen koordinattori ja yhteistyö aikuissosiaalityön kanssa koettiin myös toimivaksi.

Pohjois-Savossa ehkäisevän päihdetyön vahvuudeksi nostettiin kunnallisten ja seudullisten työryhmien pitkä kokemus ja jatkuvuus, joka on mahdollistanut toimivan ja monialaisen työn. Myös kunnan eri toimialojen välinen yhteistyö ja se, että henkilöstö tuntee toisensa on varsinkin pienissä

kunnissa ollut avuksi. Onnistuneimmiksi toimiksi Pohjois-Savossa koettiin nuorten kanssa tehty työ, sekä yhteistyö järjestöjen, koulujen ja muiden toimijoiden kanssa. Toisaalta haasteena nähtiin ikääntyneiden päihteidenkäytön lisääntymiseen puuttuminen sekä joidenkin toimijoiden sitouttaminen ehkäisevään päihdetyöhön, esimerkiksi elinkeinoharjoittajien mukansaaminen tarjontatyöryhmään.

Ehkäisevän päihdetyön suurimmaksi haasteeksi Pohjois-Savossa nähtiin liian vähäiset resurssit ja ajankäytön koordinointi. Pohjois-Savon kunnissa 67 %:lla yhdyshenkilöistä on työaika käytettävissään ept-tehtäviin alle 29 %. Kahdessa suurimmassa kunnassa yhdyshenkilön työaika on kokopäiväisesti ept-työssä, ja yksi kunta ilmoitti, että työaika ei ole lainkaan. Vastanneista kunnista noin puolelle ept-yhdyshenkilöistä oli määritelty tehtävät, ja toiselle puolelle ei. Suurin osa yhdyshenkilöistä toimi nuorisotoimen tai hyvinvointitoimen hallinnonalan alla.

Pohjois-Savon kunnissa suurin osa kyselyssä rajatuista yhdyshenkilön tehtävistä kuului yhdyshenkilöiden tehtävänkuvaaan joko suoraan siihen määriteltynä tai muulla tavalla. Useimmiten yhdyshenkilöiden tehtävänkuvaaan kuului kunnan päihde-, tupakka- ja rahapelitalanteesta ja ehkäisevästä päihdetyöstä tiedottaminen, sekä päihteiden käytön riskeistä ja sen vähentämisestä tiedon tarjoaminen kuntalaisille. Harvimminkin yhdyshenkilöiden tehtävänkuvaaan kuului Pohjois-Savossa yhteistyö ja asiantuntijatuen tarjoaminen hyvinvointialueelle.

Pohjois-Savossa 16 kuntaa oli vastannut, että kunnassa on ehkäisevän päihdetyön toimielin kyselyn ajankohtana. Kyselyssä rajatuista käytännön toimista Pohjois-Savon toimielimet vastasivat useimmiten ehkäisevän päihdetyön järjestämistehtävästä ja päihdetyön tarpeenmukaisten resurssien varmistamisesta. Vastauksista ilmeni, että harvimminkin toimielimet toteuttivat ehkäisevän päihdetyön toimien yhteensovittamista kunnan, hyvinvointialueen ja muiden sidosryhmien kanssa ja päihdetyötä toimeenpanevan monialaisen työryhmän työn ohjauksena. Pohjois-Savossa Siilinjärvi, Suonenjoki, Rautalampi ja Kiuruvesi ilmoittivat, että ehkäisevästä päihdetyöstä vastaavat toimielimet toteuttivat kaikkia kyselyssä mainittuja toimia eli vastasivat ehkäisevän päihdetyön järjestämistehtävästä (esim. vastuista sopiminen), yhteensovittoivat ehkäisevän päihdetyön toimia eri toimijoiden kesken, varmistivat ehkäisevän päihdetyön resursseja, seurasivat ja arvioivat ehkäisevän päihdetyön toimia kunnassa sekä ohjasivat kunnan monialaista toimeenpanevaa työryhmää.

Pohjois-Savossa suurin väestöryhmä ehkäisevän päihdetyön toimissa olivat kyselyn mukaan lapset ja nuoret, työikäisten ja vanhusten osuuden jäädessä useimmiten melko vähäiseksi. Muiden väestöryhmien osalta osuus on melko tai erittäin vähäinen.

Vastauksista ilmeni, että Pohjois-Savon kunnissa yhteistyö hyvinvointialueen kanssa on vasta alussa, mutta lähtenyt kyselyn perusteella suhteellisen nopeasti käyntiin. Yhteistyö ja ehkäisevän päihdetyön koordinointi hyvinvointialueelta saa kiitosta. Tiedonkulkuun ja materiaalien saantiin on kunnissa oltu tyytyväisiä. Haasteeksi yhteistyössä koetaan resurssien puute, sekä työtehtävien ja tiedon priorisointi.

Pohjois-Karjalassa ehkäisevän päihdetyön vahvuudeksi koettiin tiiviit organisaatiot ja suhteellisesti pienien yhteisöjen ja väestömäärien luoma yhteistyön ja yhteisöllisyyden kulttuuri päihdetyössä. Kunnat kokivat ehkäisevän päihdetyön työntekijät asiaan sitoutuneiksi ja nopean reagoinnin ja toimien toteuttamisen mahdolliseksi. Onnistumiseksi Pohjois-Karjalassa koettiin työn tekeminen näkyväksi ja kunnan asukkaita osallistavaksi muun muassa erilaisilla kampanjoilla ja tapahtumilla.

Haasteeksi Pohjois-Karjalan kunnissa koettiin Etelä-Savon ja Pohjois-Savon tavoin liian vähäiset resurssit. Lisäksi haastetta aiheuttivat pysyvien rakenteiden puuttuminen ja ajankäytön priorisointi. Lähes kaikissa Pohjois-Karjalan kunnissa työaika yhdyshenkilöllä oli EPT-työhön käytettävissä alle 29 %, suurimmalla osalla alle 10 %. Kyselystä ilmeni, että noin 77 prosentille Pohjois-Karjalan kunnan yhdyshenkilöistä oli kuitenkin määritelty ehkäisevän päihdetyön tehtäviä. Suurin osa Pohjois-Karjalan yhdyshenkilöistä työskenteli hyvinvointitoimen hallinnonalan alaisina.

Kunnan yhdyshenkilölle oli Pohjois-Karjalassa suurin osa kyselyssä rajatuista yhdyshenkilön tehtävistä joko määritelty suoraan tehtäväkuvaan tai kuului siihen muuten. Ainoastaan kunnan monialaisen yhteistyön ja eri toimien yhteensovittamisen koordinoinnin, yhteistyön ja asiantuntijatien tarjoamisen hyvinvointialueelle, ja menetelmien hyödyntämisen ja kehittämisen kohdalla yksittäinen kunta oli vastannut, ettei tehtävä kuulu ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilölle.

Kaikkiin Pohjois-Karjalan kuntiin oli nimetty ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava toimielin. Eniten kuntien toimielinten katsottiin toteuttavan ehkäisevän päihdetyön toimien yhteensovittamista kunnan, hyvinvointialueen ja muiden sidosryhmien kanssa. Vähiten toimielimet toteuttivat ehkäisevän päihdetyön monialaisen työryhmän työn ohjausta. Pohjois-Karjalassa toimielin toteutti vähiten käytännön toimia Outokummussa, ja eniten Tohmajärvellä ja Kiteellä, joissa toimielimet toteuttivat kaikkia kyselyssä rajatuista tehtävistä.

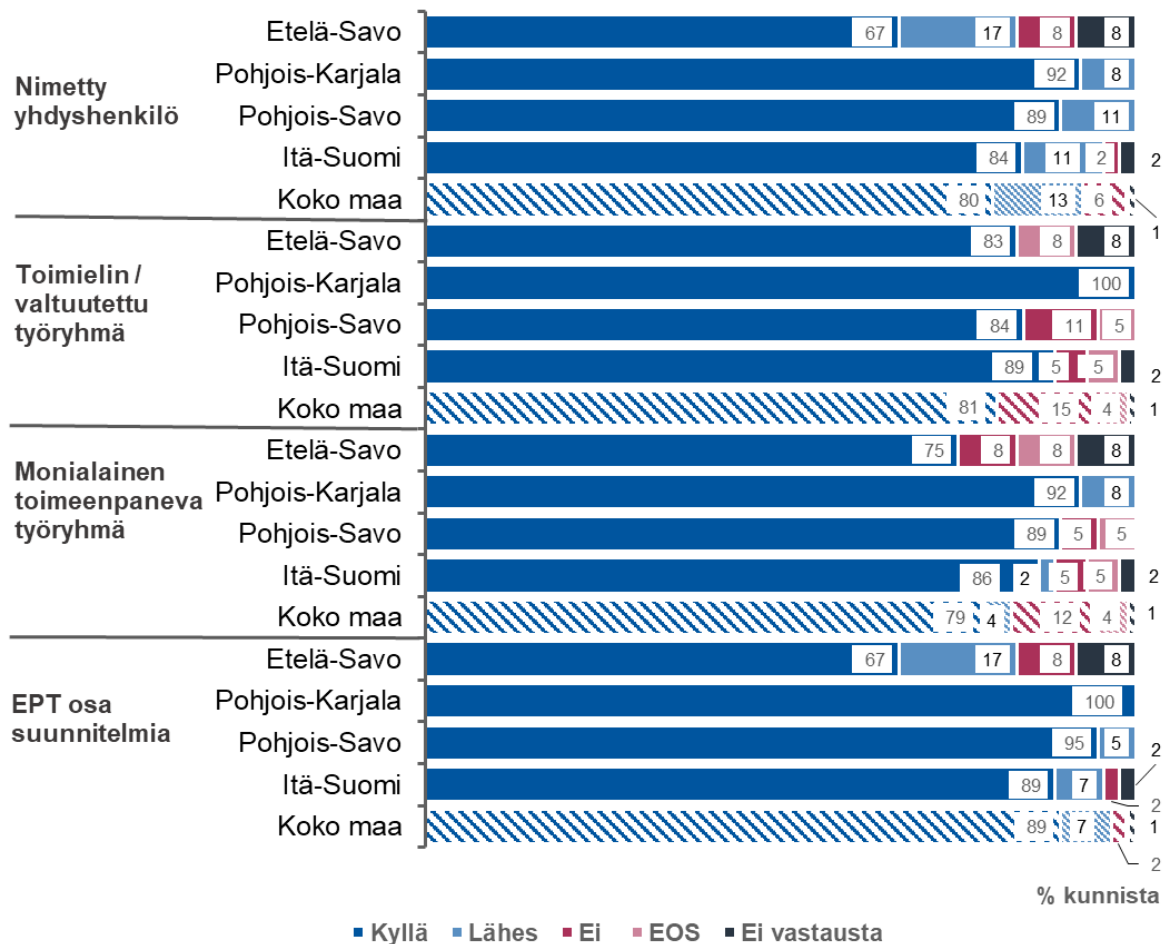
Haasteeksi Pohjois-Karjalassa koettiin myös eri väestöryhmien huomioiminen. Vaikka nuorten runsas päihteidenkäyttö oli osana kuntien haasteita, koettiin muidenkin kuin lasten ja nuorten huomioiminen työssä tärkeäksi kehityskohteeksi. Pohjois-Karjalan kunnissa suurin ehkäisevän päihdetyön

väestöryhmä oli lapset ja nuoret, työkäisten ja vanhusten osuuden jäädessä useimmiten melko vähäiseksi. Muiden väestöryhmien osalta osuus oli melko tai erittäin vähäinen.

Pohjois-Karjalan kuntien yhteistyö hyvinvointialueen kanssa on käynnistynyt monitoimijaisen ehkäisevän päihdetyön hankkeen vuoksi sujuvasti, ja yhteistyö on koettu toimivaksi. Tiedon jakaminen ja ohjeistuksen saaminen hyvinvointialueelta on ollut erittäin onnistunutta. Haasteeksi koetaan yhteistyössä ajallisten ja henkilöstön resurssien vähyys, sekä työn jatkuvuuden turvaaminen.

Kuvio 4. Ehkäisevän päihdetyön rakenteet Itä-Suomen aluehallintoviraston toimialueella ja sen hyvinvointialueilla sekä koko maassa vuonna 2023 (% kunnista).

5 Suositukset kunnille ehkäisevään päihdetyöhön

Kunnilla on lakisääteinen vastuu ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä, jonka menestyksellistä hoitamista tässäkin kyselyssä kartoitetut rakenteet tukevat. Idea on, että toimivien rakenteiden tukemalla työllä voidaan myöskin saavuttaa tuloksia, eli lisätä kuntalaisten hyvinvointia ja terveyttä ehkäisemällä ja vähentämällä alkoholin, tupakka- ja nikotiinituotteiden ja huumeiden käyttöä ja rahapelaamista sekä niistä aiheutuvia moninaisia haittoja. Näin voidaan myös saavuttaa säästöjä. Näistä ilmiöistä (pl. rahapelaaminen) aiheutuu vuosittain vähintään 1,5 miljardin euron välittömät haittakustannukset yhteiskunnalle (Koskinen & Virtanen 2023; Koskinen & Virtanen 2022). Ehkäisevä päihdetyö tarjoaa toimivaksi todettuja keinoja tilanteen muuttamiseen (ks. esim. STM 2015; Markkula ym. 2021; EMCDDA 2019; Babor ym. 2022). Eritoten kuntien avuksi on koottu Ehkäisevä päihdetyö – opas kunnille ja hyvinvointialueilla -julkaisu (Markkula ym. 2022).

Kukin voi arvioida oman kuntansa ehkäisevän päihdetyön rakenteiden toimivuutta ja työn sisällön vaikuttavuutta ja laadukkuutta sekä saada vinkkejä työn kehittämiseen seuraavien kohtien avulla:

Kuntien suunnitelmallista johtamista ja toimintaa tukevat rakenteet

- √ Ehkäisevästä päihdetyöstä vastaava **toimielin** johtaa tehtävää työtä tilannetietoon nojaten, arvioi sitä säännöllisesti sekä mahdollistaa tarvittavan toiminnan varmistamalla siihen resurssit.
- √ **Monialainen työryhmä** seuraa päihde-, tupakka- ja rahapelitilannetta, kokoaa yhteen olennaisten yhteistyökumppanien (kunnan eri hallinnonalat, hyvinvointialue, poliisi, alkoholi- ja tupakkavalvonta, järjestöt, elinkeinoelämä) asiantuntemuksen sekä suunnitelmaan nojaten toimeenpanee ehkäisevää päihdetyötä kaikissa ikäryhmissä haavoittuvia ryhmiä unohtamatta raportoiden siitä säännöllisesti toimielimelle.
- √ Toimijoita ja toimintaa yhteensaattavalla **ehkäisevää päihdetyötä koordinoivalla yhdyshenkilöllä** on selkeä tehtäväkuva ja tarpeita vastaavasti varattu resursseja työhön.
- √ **Kunnan hyvinvointikertomus ja -suunnitelma** kattaa myös ehkäisevän päihdetyön perustuen kunnan päihde-, tupakka- ja rahapelitilanteeseen, jonka pohjalta asetetaan tavoitteet ja yhdessä eri kumppanien kanssa edistettävät toimet aikatauluineen.
- √ Kunnan eri toimintaa ohjaavien suunnitelmien ehkäisevää päihdetyötä koskevat linjaukset, kuten myös hyvinvointialueen ehkäisevää päihdetyötä ohjaavien suunnitelmien sisällöt on sovitettu yhteen.

Perusta vaikuttavalle ehkäisevälle päihdetyölle

- √ Kunnassa tehtävää ehkäisevää päihdetyötä sekä eri-ikäisten kuntalaisten päihteiden ja tupakka- ja nikotiinituotteiden käyttöä ja rahapelaamisen ja niistä aiheutuvien haittojen yleisyyttä **seurataan** ja siitä **raportoidaan säännöllisesti** päättäjille ja kuntalaisille suojaavia ja riskitekijöitä ja haavoittuvien ryhmien näkökulmaa unohtamatta (ks. THL, Sotkanet: Kunnan ja alueen päihdeavainindikaattorit).
- √ Kunnassa edistettäväksi toimiksi on valittu ensisijaisesti sellaiset, jotka ovat **tutkitusti vaikuttavia** ja joiden **toimivuudesta** on hyviä kokemuksia.
- √ **Eri hallinnonalat ja toimijat** on sitoutettu toteuttamaan ja seuraamaan ehkäisevää päihdetyötä ohjaaviin suunnitelmiin valittuja toimia.
- √ **Eri ikäryhmät, haavoittuvat ryhmät ja eri elämäntilanteet** on huomioitu ehkäisevää päihdetyötä ohjaavissa suunnitelmissa.
- √ **Kuntalaisten osallisuutta** vahvistetaan ehkäisevässä päihdetyössä, sen tietoperustan vahvistamisessa, suunnittelussa ja kehittämisessä (esim. asukasraadit, kokemusasiantuntijatoiminta, turvallisuuskävelyt), siihen liittyvässä päätöksenteossa (esim. anniskeluluvista annettavat lausunnot, päätösten vaikutusten arviointi ennalta) sekä toimeenpanossa (esim. naapuruston vanhempien yhteiset pelisäännöt, ravintoloiden asiakasarvioinnit).
- √ Päihde-, tupakka- ja rahapelihaittoja ja niiden vähentämistä koskevaa **tietoa** tarjotaan monikanavaisesti niin yksilöille kuin koko väestöllekin.
- √ **Viestinnässä** nojataan tietoon, eettisiin periaatteisiin, huomioidaan kohderyhmä kehittämällä sisältöä sen kanssa yhteistyössä sekä vältetään moralisointia ja pelottelua.
- √ Päihde- ja riippuvuusilmiöön liittyvää **stigmaa** vähennetään moninaisin toimin (ks. Strand ym. 2023).
- √ **Osaavista ammattilaisista** pidetään huolta: osaamista johdetaan, eri hallinnonalojen ehkäisevän päihdetyön osaamistarpeita seurataan suunnitelmallisesti ja toimivien mallien käyttöönottoa tuetaan koulutuksin (vrt. esim. Rautava ym. 2023).

Yhteisöjen arkeen toimivat käytännöt

- √ Poliittisessa päätöksenteossa on edistetty **julkisten tilojen ja kunnan tilaisuuksien** päihteettömyyttä, savuttomuutta tai nikotiinittomuutta ja rahapelaamattomuutta (esim. anniskelun kieltäminen tai rajoittaminen tietyllä alueella, ks. alkoholilaki 1107/2017, 44 §; Savuton kunta -toiminta; harrastetilojen vuokrasopimusten savuttomuus).

- √ Eri-ikäisten ja haavoittuvien ryhmien päihteiden ja tupakka- ja nikotiinituotteiden käytön ja rahapelaamisen **puheeksiottamista ja niihin liittyvää varhaista tukea** edistetään, tuetaan ja seurataan luomalla eri toimijoiden yhteiset käytännöt (ks. THL: www.thl.fi/puheeksiotto).
- √ **Eri ikäisten lasten vanhemmuuden tukemiseen** on luotu yhteiset käytännöt yhteistyössä hyvinvointialueen kanssa.
- √ Eri-ikäisten ja haavoittuvissa tilanteissa elävien ihmisten tavoittamiseksi on käytössä soveltuvia **etsivän ja löytävän työn menetelmiä**.
- √ **Varhaiskasvatuksessa** on käytössä lapsen vanhemman päihteiden käytön vuoksi heränneen huolen puheeksi ottamiseksi yhteinen toimintatapa, joka perustuu kunnioittavuuteen ja luottamuksellisuuteen sekä sujuvaan yhteistyöhön lastensuojelun kanssa (ks. esim. Markkula ym. 2018).
- √ **Kouluissa ja oppilaitoksissa** ehkäisevä päihdetyö on huomioitu kokonaisvaltaisesti osana arkea (johtaminen, yhteisöllinen ja yksilöllinen opiskeluhoito, päihdekasvatus, opintojen tuki, huoltajien ja oppilaiden / opiskelijoiden osallisuus, laaja-alainen yhteistyö) (ks. THL, Ehkäisevä päihdetyö kouluissa ja oppilaitoksissa -verkkosivut; THL 2023a; THL 2023b; Hietanen-Peltola & Korpilahti 2015).
- √ **Nuorisotyössä ja muissa eri-ikäisten vapaa-ajan ympäristöissä** tuetaan monipuolisesti nuorten päihteettömyyttä, savuttomuutta ja rahapelaamattomuutta vahvistaen suojaavia tekijöitä ja elämönhallintataitoja, ottamalla käyttöön käytön puheeksiottoon mallin sekä tukemalla tarvittaessa varhain (ks. Markkula ym. 2022; EHYT: Nuorisoalan osaamiskeskukset > Materiaalia nuorisoalan ammattilaisille).
- √ Kunnan **työpaikoilla** päihdeohjelma on ajantasainen ja kattaa päihde-, tupakka- ja rahapelihaittojen ehkäisyn, puheeksioton ja tuen piiriin ohjauksen sekä kunta kannustaa muita työnantajia päihdeohjelmien käyttöönottoon (ks. lisää Akava ym. 2015; Työturvallisuuskeskus 2021; Työterveyslaitos 2021; A-klinikkasäätiö, Ota puheeksi päihteet työpaikalla -verkkokurssi; Markkula ym. 2022).
- √ Saatavuuden sääntelyyn nojaavaa yhteisölähtöistä **Pakka-toimintamallia** edistetään laadukkaasti (ks. Fors ym. 2013; THL 2017c; THL: www.pakka.fi; THL, Pakka-verkkokoulu).

Yhdessä enemmän

- √ Keskeiset yhteistyökumppanit on kartoitettu ja sitoutettu mukaan ehkäisevään päihdetyöhön ja luotu yhteistyölle toimivat rakenteet (esim. monialainen työryhmä, toimintasuunnitelman tavoitteet ja toimet).
- √ Hyvinvointialueen kanssa tehtävää ehkäisevää päihdetyötä soviteetaan yhteen sopimalla vastuista, keskeisistä yhdyspinnoista,

yhteisistä tavoitteista ja toimista (esim. HYTE-neuvottelut, alueellinen hyvinvointisuunnitelma tai EPT-suunnitelma).

- √ Ehkäisevää päihdetyötä toteuttavien järjestöjen ja muiden toimijoiden työtä tuetaan (esim. tilat, kohtaamispaikat ja avustukset) ja hyödynnetään niiden asiantuntemusta aktiivisesti yhteistoiminnassa.

Päätäjillä on keskeinen rooli kunnassa tehtävän vaikuttavan ehkäisevän päihdetyön mahdollistajina.

Vinkit päätäjille ehkäisevään päihdetyöhön

- Tunne alueesi päihde-, tupakka- ja rahapelitilanne sekä päihde- ja riippuvuushaittojen ehkäisemiseksi tehtävä työ.
- Varmista, että
  - päihde-, tupakka- ja rahapelitilannetta ja työtä seurataan ja raportoidaan.
  - ehkäisevän päihdetyön johtamisen ja koordinoinnin laatu – nimeä vastuutahot, kokoa ja aktioi monialaiset verkostot, huolehdi suunnitelmallisuudesta.
  - alueellasi tehtävä ehkäisevä päihdetyö perustuu käytäntöihin, joiden toimivuudesta on luotettavaa tietoa.
  - työn laadukkaalle toteuttamiselle on riittävät resurssit.
  - ehkäisevä päihdetyö toteutuu kaikkien eri ikäryhmien kohdalla, riskiryhmiä unohtamatta.
- Hyödynnä alueeltasi löytyviä voimavaroja, kuten työn kannalta oleellisia verkostoja, osaavia eri alojen ammattilaisia ja hyviä toimintatapoja.
- Nosta kuntalainen ehkäisevän päihdetyön keskiöön – varmista osallisuus esimerkiksi mahdollistamalla järjestöyhteistyö, hyödyntämällä kokemusasiantuntijuutta ja käyttämällä asukas- ja asiakasraateja. (Markkula ym. 2022.)

6 Lopuksi

Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen ja eriarvoisuuden kaventaminen sekä vaikuttava ehkäisevä päihdetyö tarvitsevat toisiaan.

Niin YK:n kestävän kehityksen tavoitteiden (Agenda 2030) kuin Maailman terveysjärjestö WHO Euroopan United Action for Better Health in Europe -työohjelman (2020–2025) kantavia periaatteita on eriarvoisuuden vähentäminen ja niissä peräänkuulutetaankin toimia, joilla terveyseroja voitaisiin kaventaa. Elintavat, kuten alkoholin ja tupakka- ja nikotiinituotteiden käyttö, on yksi keskeisimpiä tekijöitä, joka selittää yhteiskunnallisen aseman ja terveyden välistä yhteyttä.

Alkoholin aiheuttamat haitat kasautuvat erityisesti alemmille sosioekonomisille ja haavoittuville ryhmille. Esimerkiksi alimmalla tuloryhmällä on selvästi muita korkeampi kuolleisuus alkoholiperäisiin tauteihin ja alkoholi-myrrykyksiin. Alkoholikuolleisuus selittää suuresti myös odotettavissa olevia elinajanodotteiden eroja eri tuloryhmien välillä (Probst ym. 2020; Mackenbach ym. 2015).

Myös tupakointi on jakautunut epätasaisesti väestöryhmien kesken aiheuttaen ja ylläpitäen edelleen terveyden eriarvoisuutta. Vaikka tupakointi on vähentynyt pitkällä aikavälillä kaikissa sosioekonomisissa ryhmissä, niin matalammassa sosioekonomisessa asemassa olevat tupakoivat edelleen korkeammassa olevia yleisemmin. On myös näyttöä, että matalammassa asemassa olevat lopettavat tupakoinnin epätodennäköisemmin kuin korkeammassa asemassa olevat. (Ruokolainen 2021.)

Suomalaisten huumeiden kokeilu ja käyttö ovat yleistyneet 1990-luvulta lähtien. Myös huumekuolemat ovat olleet kasvussa, ja kuolleiden keski-ikä on laskenut. (Rönkä ym. 2020; Karjalainen ym. 2023.) Huumeriippuvuus ja huumekuolemat ovat vahvasti yhteydessä sosiaaliseen huono-osaisuuteen. Huono-osaisuus tekee huumeita käyttävistä haavoittuvamman ryhmän, mikä voi lisätä huumeiden käyttöä. Toisaalta mitä riskialttiimpaa huumeiden käyttö ja käyttötavat ovat, sitä enemmän huono-osaisuuden todennäköisyys kasvaa. (Rönkä 2020.)

Vastaavasti rahapelaamiseen on yhdistetty moninaista yhteiskunnallista huono-osaisuutta. Yhteys on havaittu muun muassa rahapelaamisen ja sellaisiin ryhmiin kuulumisen välillä, jotka saivat työttömyysetuutta, sairauspäivärahaa, työkyvyttömyyseläkettä tai/ja toimeentulotukea. Esimerkiksi toimeentulotukea saaneista neljänneksellä oli riskitason pelaamista tai peliongelma. (Latvala ym. 2021.)

Eriarvoisuuteen vaikuttavat monimutkaiset, toisiinsa kietoutuneet tekijät. Esimerkiksi pelkkä alkoholin kulutus tai kulutustapa ei selitä alkoholikuolleisuuden eroja. Eriarvoisuuden vähentäminen vaatiikin kokonaisvaltaista työtä paitsi koko yhteiskunnan, mutta myös yhteisö- ja yksilötasoilla. Esimerkiksi näiden tuotteiden saatavuus selittää eroja. Tutkimuksessa havaittiin, että tupakan myyntipaikkoja oli enemmän alueilla, joissa asukkaiden tulotaso oli matalampi (Pätsi ym. 2023). Aiemmin on todettu rahapeli-automaattitiheyden olevan korkeampi niillä postinumeroalueilla, joissa on runsaasti työttömyyttä, paljon pienituloisia ja vähän korkeakoulutettuja (Selin ym. 2018).

Selvää on, että tarvittavien toimien kokonaisuuteen kietoutuu myös laajempi hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen, ja siksi päihde- ja riippuvuushaittojen ehkäisy on tärkeää huomioida osana siihen liittyviä rakenteita ja työtä kunnissa. Kuntien ehkäisevä päihdetyö onkin tiivis osa hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi tehtävää työtä sekä sitä koskevaa suunnittelua ja raportointia (Sote-järjestämislaki 612/2021; EPT-laki 523/2015).

Lakisääteiset rakenteet ajan tasalle.

Ehkäisevän päihdetyön toimintakenttä on muuttunut merkittävästi sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen myötä. Vastuu sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämisestä siirtyi vuoden 2023 alusta hyvinvointialueille. Muutos on ollut suuri ehkäisevän päihdetyönkin näkökulmasta. Monissa kunnissa vastuu ehkäisevästä päihdetyöstä on ennen uudistusta levännyt vahvasti sosiaali- ja terveydenhuollon harteilla (Warpenius & Markkula 2018). Vastuut kunnan ehkäisevässä päihdetyössä onkin pitänyt ratkaista monessa kunnassa vuodenvaihteessa kokonaan uudelleen. Käsillä olevan kyselyn tulokset osoittavat, että työ oli toukokuussa 2023 ollut vielä monessa kunnassa kesken.

Toisaalta monissa kunnissa ratkaisuja on jo tehty. Uudistus tarjoaakin luontaisen mahdollisuuden tarkistaa kunnan aiempien ratkaisujen toimivuus: ovatko rakenteet tukeneet työtä riittävästi? Ovatko valitut menetelmät ja mallit olleet toimivaksi todettuja ja suositeltuja? Onko työn tekeminen ollut mahdollista varatuilla resursseilla? Eri kuntien tekemiä ratkaisuja kannattaakin vertailla, ja rakentaa niiden pohjalta oman kunnan tilanteeseen parhaiten sopiva malli ehkäisevän päihdetyön järjestämiseksi. Se voi tarkoittaa pienissä kunnissa esimerkiksi seudullisia, eli joidenkin kuntien tai kuntaryppäiden yhteisiä ratkaisuja ehkäisevän päihdetyön koordinaattorin, monialaisen työryhmän ja suunnitelman suhteen. Eritoten seudullisia ratkaisuja etsittäessä on kiinnitettävä huomiota siihen, että toimeenpano on riittävää kuntatasolla, eli loppupeleissä nekin vaativat myös kunnan toimintaympäristön aktivoimista viime kädessä. Jatkossa onkin

tärkeää huolehtia siitä, että kunnissa on riittävästi asiantuntemusta ja resursseja hallinnonalat ylittävän ja monitoimijaisen työn koordinoimiseen.

Hyvinvointialue aktiivisena kumppanina ja työn tukijana.

Vuoden 2023 alusta voimaantullut ehkäisevän päihdetyön järjestämistä koskevaan lakiin (523/2015) tehdyn muutoksen myötä ehkäisevä päihdetyö kuuluu jatkossa kuntien lisäksi hyvinvointialueille. Vastaava tilanne on hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistämisessä, jonka osa ehkäisevä päihdetyökin on (Sote-järjestämislaki 612/2021).

Hyvinvointialueen vastuulla on sosiaali- ja terveystaloudissa tehtävä ehkäisevä päihdetyö (esim. varhainen tunnistaminen, mini-interventio ja tupakasta vieroitus), ja sen järjestämisvastuulle kuuluu myös tiedottamisesta, osaamisen vahvistamisesta, toimien yhteensovittamisesta ja asukkaiden osallistamisesta huolehtiminen (EPT-laki 523/2015; ks. terveydenhuoltolaki 1326/2010, 20 §; sosiaalihuoltolaki 1301/2014, 7b §). Hyvinvointialueen tasolla johdetaan ehkäisevää päihdetyötä tiedolla, eli seurataan, arvioidaan ja raportoidaan väestön päihde-, tupakka- ja rahapelitilannetta ja ehkäisevää päihdetyötä sekä suunnitellaan toimia yhteistyössä kumppanien kanssa (Sote-järjestämislaki 612/2021).

Hyvinvointialueille kuuluu myös kuntien tukeminen asiantuntemuksella ehkäisevässä päihdetyössä. Vastaavasti kunta tarjoaa tukeaan hyvinvointialueelle. Tuesta ja sen sisällöistä kuntien ja hyvinvointialueen on sovittava yhdessä esimerkiksi hyvinvointialuetasolta ehkäisevää päihdetyötä ohjaavaa toimintasuunnitelmaa laadittaessa ja siinä onnistumista voi arvioida vuosittaisissa HYTE-neuvotteluissa. Hyvinvointialueen tarjoama tuki voi olla hyvin moninaista (ks. esim. Markkula ym. 2022) ja se voi huomioida alueen kuntien erilaiset tarpeet. Se ei kuitenkaan tarkoita, että hyvinvointialue hoitaisi kuntien lakisääteiset ehkäisevän päihdetyön tehtävät, vaan tuki tulee yhdessä tekemisen kautta, jossa kummallakin on omat roolinsa, mutta tavoite on monesti sama. Käytännön ratkaisut ovat aina hyvinvointialuekohtaisia. Esimerkiksi Pakka-toimintamallissa hyvinvointialueella voi olla hyvinvointialuetasolla toimiva tarjontatyöryhmä, jossa suunnitellaan laajemmat linjaukset alueen kuntien ja yhteistyökumppanien kanssa yhdessä, mutta yhteiset toimet käytännössä toteutetaan kuntien toimesta paikallistasolla. Lisävoimaa saadaan tällöin useammassa kunnassa samaan aikaan toteutetuista toimita sekä yhteisestä ideoinnista, ja niiden pohjalta hyvinvointialueen tasolla tehdyistä yhteisistä materiaaleista. Kustannukset jaetaan sovitusti.

Luomalla selkeän työnjaon hyvinvointialueen ja kuntien työ tukee toisiaan, ja parhaimmillaan ne pystyvät luomaan aiempaa vaikuttavamman ehkäisevän päihdetyön kokonaisuuden alueelle. Olennaista on pitää mielessä,

että hyvinvointialueen järjestämisvastuulla olevat sosiaali- ja terveystalvet eivät voi yksinään ratkaista ehkäisevän päihdetyön kokonaisuutta, vaan tarvitaan työtä kuntalaisten arkiympäristöissä. Tämä työ on kuntien vastuulla. Tarpeen on luoda sujuvat yhdyspinnat esimerkiksi kuntien nuorisotyöstä ja ohjaamotoiminnasta sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin muun muassa päihteiden käytön varhaisen tuen ja tunnistamisen prosessien toimivuuden varmistamiseksi. Vastaavasti järjestöyhteistyöstä ehkäisevässä päihdetyössä on tarpeen pitää huolta, ja pohtia miten niin kunnat ja hyvinvointialuekin voi sitä osaltaan edistää.

Kun tiedetään kuka johtaa, koordinoi ja yhteen sovittaa ehkäisevää päihdetyötä, mitä kuuluu kenenkin vastuulle, mikä on päihde-, tupakka- ja rahapelitilanne, miten kehittämiskohteisiin ja huoliin tartutaan sekä miten pidetään vahvuuksista huolta myös jatkossa, voidaan saavuttaa tuloksia. Onnistuminen tarkoittaa elinvoimaisia asukkaita, mikä on kaikkien etu.

7 Lähteet

Akava, Elinkeinoelämän keskusliitto EK, Kirkon työmarkkinalaitos KiT, KT Kuntatyönantajat, Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK, Toimihenkilökeskusjärjestö STTK, Valtion työmarkkinalaitos VTML (2015). [Päihdehaitat hallintaan! Suositus päihdeongelmien ennaltaehkäisystä, päihdeasioiden käsittelystä ja hoitoonohjauksesta työpaikoilla.](#)

A-klinikkasäätiö, [Ota puheeksi päihteet työpaikalla -verkkokurssi.](#) (Luettu 11.8.2023).

Babor T, Casswell S, Graham K, Huckle T, Livingston M, Österberg E, Rehm J, Room R, Rossow I & Sornpaisarn B (2022). [Alcohol: No Ordinary Commodity: Research and public policy](#) (3rd edn). Oxford University Press.

EHYT: Nuorisoalan osaamiskeskukset > [Materiaalia nuorisoalan ammattilaisille.](#) (Luettu 11.8.2023).

EMCDDA (2019). [European Prevention Curriculum: a handbook for decision-makers, opinion-makers and policy-makers in science-based prevention of substance use.](#) European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, Publications Office of the European Union.

Etelä-Savon hyvinvointialue: www.etelasavonha.fi. (luettu 28.8.2023).

Fors R, Heimala H, Holmila M, Ilvonen S, Kesänen M, Markkula J, Saunio A-L, Strand T, Tamminen I, Tenkanen T, Warpenius K (2013). [Paikallinen alkoholi-, tupakka- ja rahapelihaittojen ehkäisy – Käsikirja yhdessä toteuttavaan Pakka-toimintamalliin.](#) THL, Kide 23/2013.

Hietanen-Peltola M & Korpilahti U (toim.) (2015). [Terveellinen, turvallinen ja hyvinvoiva oppilaitos. Opas ympäristön ja yhteisön monialaiseen tarkastamiseen.](#) THL, Ohjaus 7/2015.

Koskinen H & Virtanen S (toim.) (2023). [Päihdetilastollinen vuosikirja 2022: Alkoholi ja huumeet.](#) Suomen virallinen tilasto (SVT): SVT_PTVK_2022.

Koskinen H & Virtanen S (2022). [Tupakkatilasto 2021. Korkeakouluopiskelijoiden tupakointi vähentynyt, mutta nuuskaaminen lisääntynyt.](#) SVT, THL, Tilastoraportti 40/2022.

[Kuntalaki](#) (410/2015).

[Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämiseksi \(523/2015\)](#).

Latvala T, Lintonen T, Browne M, Rockloff M & Salonen A (2021). [Social disadvantage and gambling severity: a population-based study with register-linkage](#). European Journal of Public Health, vol 31: 6; 1217-1223.

Mackenbach JP, Kulhanova I, Bopp M, Deboosere P, Eikemo TA, Hoffmann R, Kulik M, Leinsalu M, Martikainen P, Menvielle G, Regidor E, Wojtyniak B, Östegren O, Lundberg O, EURO-GBD-SE Consortium (2015). Variations in the relation between education and cause-specific mortality in 19 European populations: a test of the "fundamental causes" theory of social inequalities in health. Soc Sci Med 2015;127:51-62.

Maksimainen K, Kejonen A, Markkula J (2020). [Ehkäisevä päihdetyö Itä-Suomen aluehallintoviraston toimialueen kunnissa vuonna 2020](#) Itä-Suomen aluehallintovirasto, 2020.

Markkula J, Fors R, Hamilas M, Heimala H, Kejonen A, Kokkonen T & Tamminen I (2014). [Ehkäisevän päihdetyön rakenteet kunnissa 2013 – tietoa laadukkaan toiminnan pohjaksi](#). THL, Tutkimuksesta tiiviisti 15/2014.

Markkula J, Karlsson N, Ollila H & Strand T (2022). [Ehkäisevä päihdetyö: opas kunnille ja hyvinvointialueille](#). THL, Ohjaus 5/2022.

Markkula J, Kytö S, Hakulinen T & Lindberg P (2018). [Lastenneuvola ja varhaiskasvatus lapsen päihteettömän kasvuympäristön tukena](#). THL, Tiedä ja toimi -kortti 1/2018.

Markkula J & Warpenius K (2017). [Ehkäisevän päihdetyön rakenteet kunnissa 2016 - sote- ja maakuntauudistuksen kynnyksellä](#). THL, Tutkimuksesta tiiviisti 15/2017.

Pohjois-Karjalan hyvinvointialue: <https://www.siunsote.fi/hyvinvointialue>. (luettu 28.8.2023).

Pohjois-Savon hyvinvointialue: <https://pshyvinvointialue.fi/>. (luettu 28.8.2023).

Probst C, Kilian C, Sanchez S, Lange S, Rehm J (2020). [The role of alcohol use and drinking patterns in socioeconomic inequalities in mortality: a systematic review](#). The Lancet 2020: 5, 6 E324-E332, June 2020.

Pätsi SM, Toikka A, Ollila H, Ruokolainen O (2023). [Tupakan myyntipaikkojen alueelliset ja sosiodemografiset erot](#). THL, Tutkimuksesta tiiviisti 26/2023.

Rautava E, Talvensuu T & Rantakari M (2023). [Mielenterveysosaamisen johtamisen toimintamalli kuntien, hyvinvointialueiden ja järjestöjen johdolle ja esihenkilöille vuorovaikutustyötä tekevien työntekijöiden mielen-terveysosaamisen vahvistamiseen. Käsikirja](#). Yhdessä mielessä – mielen-terveysosaaminen paikalliseksi pääomaksi (2021–2023) -hanke.

Ruokolainen O (2021). [Socioeconomic differences in the use of tobacco : Finnish population-based studies](#). Dissertationes Scholae Doctoralis Ad Sanitatem Investigandam Universitatis Helsinkiensis.

Rönkä S (2020). Huumekuolleisuus ja huono-osaisuus. Teoksessa Rönkä S & Markkula J (toim.). [Huumetilanne Suomessa 2020](#). THL, Raportti 13.

Rönkä S, Brummer-Korvenkontio H, Gunnar T, Hakkarainen P, Kailanto S, Karjalainen K, Kriikku P, Kuussaari K, Partanen A (2020). [Katsaus ajan-kohtaiseen huumetilanteeseen: Huumeiden käyttö ja haitat ovat kasvaneet 2000-luvulla merkittävästi](#). THL, Tutkimuksesta tiivistä 33.

Selin J, Raisamo S, Heiskanen M & Toikka A (2018). [Onko hajasijoitettujen rahapeliautomaattien suhteellinen määrä suurempi sosioekonomisesti haavoittuvilla asuinalueilla?](#) Yhteiskuntapolitiikka 83 (2018):3.

Soikkeli M & Warsell L (toim.) (2013). [Laatutähteä kiertämässä. Ehkäisevän päihdetyön laatukäsikirja](#). THL, Kide 21. Tampere.

[Sosiaalihuoltolaki](#) (1301/2014).

[Sote-järjestämislaki](#) (612/2021).

STM (2021). [Hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden edistäminen 2030 - valtioneuvoston periaatepäätös](#). Valtioneuvoston julkaisuja 2021:14.

STM (2015). [Ehkäisevän päihdetyön toimintaohjelma. Alkoholi-, huume- ja rahapelihaittojen sekä tupakoinnin vähentäminen](#). STM:n julkaisuja 2015:19.

Strand T (2011). [Ehkäisevä päihdetyö Suomessa 2011 – Missä mennään, minne haluamme?](#) THL, Raportti 37/2011.

[Terveystuottolaki](#) (1326/2010).

THL, Alkoholi, tupakka ja riippuvuudet -verkkosivut > Ehkäisevä päihdetyö > Ehkäisevän päihdetyön johtaminen > [Päihdeavainindikaattorit](#).

THL, Alkoholi, tupakka ja riippuvuus -verkkosivut > Ehkäisevä päihdetyö > Puheeksiotto ja mini-interventio: <http://www.thl.fi/puheeksiotto>.

THL, Alkoholi, tupakka ja riippuvuus -verkkosivut > Ehkäisevä päihdetyö > [Ehkäisevä päihdetyö kouluissa ja oppilaitoksissa](#).

THL, Alkoholi, tupakka ja riippuvuudet -verkkosivut > Ehkäisevä päihdetyö > Pakka-toimintamalli ehkäisevään päihdetyöhön: <http://www.thl.fi/pakka>.

THL, Alkoholi, tupakka ja riippuvuudet > Ehkäisevä päihdetyö > Ehkäisevän päihdetyön johtaminen > Ehkäisevän päihdetyön arviointi ja seuranta > [Ehkäisevä päihdetyö kunnissa -kysely](#).

THL, Sotkanet: www.sotkanet.fi > Alkoholi, tupakka ja riippuvuudet > [Kunnan ja alueen päihdeavainindikaattorit](#).

THL, Pakka-verkkokoulu: [Pakka-toimintamalli käyntiin ja eläväksi](#).

THL (2023a). [Ehkäisevää päihdetyötä tehdään koulujen ja oppilaitosten arjessa](#). THL, Tiedä ja toimi.

THL (2023b). [Esimerkki vuosikellosta ehkäisevän päihdetyön suunnitteluun - Koulun ja oppilaitoksen ehkäisevä päihdetyö](#). THL.

THL (2017). [Pakka-toimintamalli – Käynnistä toiminta ja varmista laatu](#). THL, Esite 2017.

Työturvallisuuskeskus (2021). [Työpaikan päihdeohjelman rakentaminen](#). (Luettu 11.8.2023).

Työterveyslaitos (2021). Mielenterveyden työkalupakki, [Päihdeohjelma-työkalu](#). (Luettu 11.8.2023).

Warpenius K (2002). Kuka ottaisi vastuun?: Ehkäisevän päihdetyön yhdyshenkilöverkoston perustamisen arviointi. Raportteja, Stakes: 270.

Warpenius K & Markkula J (2018). [Ehkäisevän päihdetyön nykytila ja tulevaisuus kunnissa: Vuoden 2016 kuntakyselyn tuloksia](#). THL, Raportti 9/2018.

Warpenius K & Markkula J (2020a). [Ehkäisevän päihdetyön rakenteet kunnissa ovat vahvistuneet : tuloksia vuosien 2020 ja 2016 kuntakyselyistä](#). THL, Tutkimuksesta tiiviisti 26/2020.

Warpenius K & Markkula J (2020b). [Ehkäisevän päihdetyön sisällöt, toimet ja seuranta kunnissa: vuoden 2020 kuntakyselyn tuloksia](#). THL, Tutkimuksesta tiiviisti 25/2020.

WHO (2021). [European Programme of Work 2020-2025: United Action for Better Health](#). Copenhagen.

YK, Kestävän kehityksen tavoitteet, Agenda 2030. Verkossa: <https://kestavakehitys.fi/agenda-2030>.

8 Liitteet

8.1 Liite 1. Laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä (523/2015)

Eduskunnan päätöksen mukaisesti säädetään:

1 §

Julkinen valta huolehtii tämän lain mukaisesti alkoholin, tupakan, huumausaineiden ja muiden päihtymiseen käytettävien aineiden sekä rahapelaamisen aiheuttamien haittojen ehkäisystä yhteistyössä yleishyödyllisten yhteisöjen kanssa.

2 §

Tässä laissa tarkoitetaan:

1) päihteellä alkoholipitoisia aineita, huumausaineita sekä päihtymiseen käytettäviä lääkkeitä ja muita aineita;

2) ehkäisevällä päihdetyöllä toimintaa, jolla vähennetään päihteiden käyttöä ja päihteiden käytöstä aiheutuvia terveydellisiä, sosiaalisia ja yhteiskunnallisia haittoja.

Mitä tässä laissa säädetään päihteistä, koskee myös tupakkatuotteita ja rahapelaamista.

3 §

Ehkäisevän päihdetyön on perustuttava päihteiden käytön ja siitä aiheutuvien haittojen seurantaan, käytettävissä olevaan tieteelliseen näyttöön ja hyviin käytäntöihin.

Ehkäisevässä päihdetyössä tulee kiinnittää huomiota myös muille kuin päihteiden käyttäjille aiheutuviin haittoihin.

4 §

Sosiaali- ja terveysministeriö johtaa ja Terveysten ja hyvinvoinnin laitos kehittää ja ohjaa ehkäisevää päihdetyötä koko maassa yhteistyössä muiden viranomaisten kanssa.

Aluehallintovirastot ohjaavat toimialueensa ehkäisevää päihdetyötä, suunnittelevat ja kehittävät sitä yhteistyössä muiden viranomaisten ja yhteisöjen kanssa sekä tukevat toimialueensa kuntia ja hyvinvointialueita ehkäisevän päihdetyön toteuttamisessa ja kehittämisessä. (8.7.2022/549)

5 § (8.7.2022/549)

Kunta huolehtii ehkäisevän päihdetyön tarpeen mukaisesta organisoinnista alueellaan ja nimeää ehkäisevän päihdetyön tehtävistä vastaavan toimielimen. Hyvinvointialue tukee alueensa kuntia ehkäisevän päihdetyön toteuttamisessa ja kehittämisessä ja huolehtii 2 momentissa tarkoitetuista ehkäisevän päihdetyön tehtävistä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa.

Kunnan toimielimen ja hyvinvointialueen tehtävänä on:

- 1) huolehtia alueensa päihdeolojen seurannasta ja niitä koskevasta tiedotuksesta;
- 2) huolehtia siitä, että päihdehaittoja ja niiden vähentämistä koskevaa tietoa tarjotaan yksityisille henkilöille ja koko väestölle;
- 3) lisätä ja tukea päihdehaittoja ehkäisevien toimien osaamista kaikissa tehtävissään;
- 4) esittää ja edistää ehkäisevän päihdetyön toimia hallinnossaan, kunnassa erityisesti sivistys-, liikunta- ja nuorisotoimessa sekä elinkeinotoimessa;
- 5) huolehtia siitä, että 1–4 kohdassa tarkoitettut toimet sovitetaan yhteen kunnan ja hyvinvointialueen yhteistyössä sekä poliisin, alkoholilain (1102/2017) ja tupakkalain (549/2016) noudattamisen valvonnasta vastaavien viranomaisten, elinkeinoelämän ja erityisesti ehkäisevään päihdetyöhön osallistuvien yleishyödyllisten yhteisöjen ehkäisevään päihdetyöhön kuuluvien ja sitä tukevien toimien kanssa.

Kunnan ja hyvinvointialueen ehkäisevään päihdetyöhön sovelletaan lisäksi, mitä sosiaali- ja terveydenhuollon järjestämisestä annetun lain (612/2021) 6 ja 7 §:ssä säädetään terveyden ja hyvinvoinnin edistämisestä sekä sitä koskevasta suunnittelusta ja raportoinnista.

6 § (8.7.2022/549)

Kunnan ja hyvinvointialueen tulee ehkäisevän päihdetyön yhteydessä edistää asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksia päihteiden aiheuttamien haittojen vähentämiseksi viranomaisyhteistyöllä, viranomaisille annettavilla lausunnoilla sekä omilla toimillaan.

Osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksista säädetään lisäksi hyvinvointialueesta annetun lain (611/2021) 29 §:ssä.

7 §

Tämä laki tulee voimaan 1 päivänä joulukuuta 2015.

Tällä lailla kumotaan raittiustyölaki (828/1982).

Itä-Suomen aluehallintovirasto

Mikkeli

2023